

Har bedrägerier och misshandel blivit svårare att personupplära?

*Delrapport inom regeringsuppdraget
Resultatutvecklingen avseende
utredning och lagföring*

Har bedrägerier och misshandel blivit svårare att personuppklara?

Delrapport inom regeringsuppdraget
Resultatutvecklingen avseende utredning och lagföring

Rapport 2016:18

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

ISSN 1100-6676
ISBN 978-91-87335-75-4
URN:NBN:SE:BRA-672

© Brottsförebyggande rådet 2016
Författare: Kristina Jerre
Produktion: Ordförrådet AB
Omslag: Maria Westberg
Tryck: Lenanders Grafiska AB

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08-527 58 400, e-post info@bra.se, www.bra.se

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos Wolters Kluwer, 106 47 Stockholm
Telefon 08-598 191 90, fax 08-598 191 91, e-post kundservice@wolterskluwer.se

Förord

I regleringsbrevet för budgetåret 2015 fick Brå i uppdrag av regeringen att undersöka rättsväsendets resultatutveckling avseende utredning och lagföring. Bakgrunden var att andelen personupplklarade brott minskat efter år 2011, trots den satsning på polisen som genomförts mellan åren 2006 och 2010. Satsningen resulterade i 2 500 nya poliser, bland annat med förväntningen att det skulle medföra en ökad personupplklärung.

Rapporten utgör en av tre delstudier som Brå genomfört inom ramen för uppdraget. I denna delstudie har Brå undersökt om de brottsärenden som rättsväsendet har att hantera har ändrat karaktär över tid så att de blivit svårare att personupplklara. I de övriga två delstudierna har Brå undersökt dels om den ökade användningen av förundersökningsbegränsningar har påverkat utvecklingen av personupplklarade brott (Brå 2015:17), dels om kraven på bevisning i brottmål har ökat (Brå 2016:19).

Studien har genomförts och skrivits av Kristina Jerre, utredare på Brå. Det material som ligger till grund för analyserna har kodats av Cristoffer Olsson och Maria Söderström, tillsammans med Kristina Jerre.

Rapporten har vetenskapligt granskats av professor Marie Torstensson Levander och fil.dr Jan Andersson.

Stockholm i oktober 2016

Erik Wennerström
Generaldirektör

Nadja Bogestam
Tillförordnad enhetschef

Innehåll

Sammanfattning	7
Ökande andel svårupplaraade bearaerier	8
Olika utveckling för de två typerna av misshandel	9
Slutsatser	11
Inledning	13
Deluppdraget om förändringar i ärendenas karaktär	14
Andelen personupplaraade brott	14
”Varför gav fler poliser inte ökaa personupplaraing?”	15
Flera källor pekar på att ärendenas karaktär har förändrats	18
Tre brottstyper i fokus	22
Utvecklingen för de valaa brottstyperna	23
Förutsättningar för personupplaraing enligt tidigare studier	24
Tillvägagångssätt	28
Ärendenas karaktär	36
Bearaeri	36
Betydelsen av att andelen bearaerier med försvärande omständigheter har ökat	43
Misshandel	44
Betydelsen av att ärenden om misshandel ändrat karaktär	58

Avslutande diskussion	62
Slutkommentar	67
Referenser	69
Bilaga 1. Sex olika bedrägerityper	72
Bilaga 2. Variabellista	75

Sammanfattning¹

Personuppleringen är ett centralt uppföljningsmått för polisens verksamhet. Efter 2010 har andelen och antalet personupplara-
de brott minskat totalt sett. Denna minskning följer på den
satsning på fler poliser som regeringen genomförde mellan åren
2006 och 2010. En av förväntningarna med denna satsning var
att verksamhetsresultaten skulle förbättras.

I samband med utvärderingen av satsningen undersökte Brå ett
antal möjliga förklaringar till att personuppleringen minskat.
I slutrapporten (Brå 2014) lyfte Brå fram ett par frågor som Brå
då inte hade haft möjlighet att undersöka empiriskt. En av dessa
rörde huruvida polisanmälda ärendens karaktär har förändrats på
ett sådant sätt att det påverkar personuppleringen negativt. Mot
bakgrund av detta har Brå nu haft i uppdrag av regeringen att
undersöka om de brottsärenden som rättsväsendet har att hantera
har blivit mer svårupplara-
de. I uppdraget ingår det också att
uppskatta hur detta i så fall har påverkat personuppleringen. En-
ligt uppdraget ska analyserna omfatta utvecklingen sedan 2006,
men med särskilt fokus på utvecklingen under senare år.

Tre brottstyper, tre mättillfällen och 1 700 ärenden

Sedan 2006 har det anmälts mellan 1,2 och 1,5 miljoner brott
per år. Det går, med sådana volymer, inte att undersöka karak-
tären på samtliga dessa brott. Brå har valt att fokusera på tre
brottstyper, nämligen *bedrägeri*, *misshandel mellan obekanta*
och *misshandel mellan bekanta*. För samtliga dessa brottstyper
har personuppleringen minskat under den aktuella perioden.
Dessa tre brottstyper utgör tillsammans en så pass stor del av den
anmälda brottsligheten att de skulle kunna ha en viss inverkan
på den totala utvecklingen av personuppleringen. I uppdraget
till Brå har regeringen pekat på ett antal faktorer som Brå ska
undersöka, och dessa faktorer är väl tillämpliga att studera med
avseende på de utvalda brottstyperna. Brå har också i tidigare

¹ En engelsk version av denna sammanfattning finns på Brås webbplats, www.bra.se. Klicka där på fliken Publikationer, och skriv sedan in rapportnumret i sökfältet.

studier undersökt vilka faktorer som påverkar sannolikheten för att ärenden som rör dessa brottstyper ska personupplaras, vilket underlättar analysen i föreliggande studie.

För att kunna undersöka *utvecklingen* av ärendenas karaktär har Brå valt att göra tre nedslag i tiden 2006, 2010 och 2013.

Brå har samlat in och analyserat totalt 1 700 ärenden. Uppdelat på tre brottstyper och tre analysår blir det cirka 200 ärenden per brottstyp och år.

Ökande andel svårupplarade bedrägerier

Huvudfrågan i uppdraget är alltså om ärendena har blivit mer svårupplarade. För att svara på detta har Brå undersökt om ett antal försvårande omständigheter har blivit vanligare över tid. De omständigheter som har undersökts i bedrägeriärendena är

- om det i anmälan saknas uppgifter som skulle kunna leda till att en gärningsperson kan identifieras
- om gärningspersonen har begått brottet med hjälp av internet
- om det i ärendena finns kopplingar till utlandet.

Det generella mönstret i materialet är en ökande andel ärenden där någon av dessa försvårande omständigheter förekommer. Dessutom ökar andelen ärenden där minst två av dessa tre omständigheter förekommer samtidigt, något som torde göra dem särskilt svåra att personupplara.

Ökningarna sker dock inte mellan samtliga tre studerade år. Mellan 2006 och 2010 ökade andelen ärenden där det saknas uppgifter om gärningspersonen (från 25 till 36 procent), andelen ärenden med kopplingar till utlandet (från 11 till 23 procent) och andelen ärenden där minst två av dessa förhållanden förekom samtidigt (från 11 till 21 procent). Skillnaderna var statistiskt signifikanta. Mellan 2010 och 2013 ökade dock inte någon av dessa omständigheter i ärendematerialet.

När det gäller andelen ärenden där gärningspersonen har begått brottet med hjälp av internet ökade detta bara mellan 2010 och 2013 (från 30 till 38 procent). Ökningen var inte statistiskt signifikant. Men enligt den officiella statistiken har antalet anmälningar om datorbedrägerier och bedrägerier med hjälp av internet ökat kraftigt efter 2010, vilket talar för att ökningen i materialet ändå kan anses vara reell.

Bedrägeriärendenas förändrade karaktär kan ha haft viss effekt på personupplaringen

Kan då den ökade andelen ärenden med försvårande omständigheter tänkas ligga bakom den minskade andelen personupplara-

de bedrägerier? För att pröva den frågan delades materialet upp i personupplärade respektive icke personupplärade ärenden. Det som undersöktes var om andelen ärenden med försvårade omständigheter ökade mer bland de icke personupplärade ärendena än bland de personupplärade. Detta skulle i så fall antyda att en ökning av sådana svårupplärade ärenden kan ha haft betydelse för den minskade personupplärningen.

Analyserna visar att ärenden med försvårade omständigheter bara ökade bland de icke personupplärade ärendena i materialet, inte bland de personupplärade. Det ökade inflödet av sådana ärenden skulle alltså delvis kunna förklara den ökade andelen ärenden som inte personupplärats.

I rapporten görs en grov beräkning av hur personupplärningen skulle ha sett ut om inte anmälningarna om svårupplärade bedrägerier hade ökat efter 2006. Beräkningen baseras på de ärenden där två eller fler försvårade omständigheter förekommer samtidigt. Det visar sig att andelen personupplärade bedrägerier ändå skulle ha minskat, men minskningen skulle ha gått från 17 till 12 procent mellan 2006 och 2013 istället för, som nu, från 17 till 10 procent.

Olika utveckling för de två typerna av misshandel

Brå har undersökt om det är en ökning i andelen misshandelsärenden där det förekommer försvårade omständigheter. Ärendena analyserades uppdelade på misshandel mellan obekanta respektive misshandel mellan bekanta. För båda typerna av misshandel undersöktes dock samma omständigheter, nämligen

- våldets och skadornas karaktär
- målsägarens vilja att delta i utredningen
- hur känd gärningspersonen var vid anmälningstillfället
- om den misstänkte erkänner
- om den misstänkte gjort en motanmälan
- vittnenas medverkan i utredningen.

Genomgången visar att hälften av omständigheterna har förändras över tid. Det som *inte* förändrats är målsägarens vilja att medverka, huruvida den misstänkta gärningspersonen erkänner och om den misstänkta gärningspersonen gjort en motanmälan. Övriga omständigheter har förändrats för antingen båda eller bara den ena av misshandelstyperna.

Ökad andel lindriga fall av misshandel mellan obekanta

De omständigheter som har förändrats i materialet gällande misshandel mellan *obekanta* är graden av våld och skador och hur känd gärningspersonen är vid anmälningstillfället.

Andelen lindriga fall, det vill säga fall där både våldet och skadorna varit av lindrig art, ökade från 15 till 24 procent mellan 2006 och 2013, en ökning som är statistiskt signifikant. Det som gör dessa lindriga fall svårupplärade är att det inte finns några synliga skador från misshandeln som kan dokumenteras och tjäna som bevisning i ärendet. Det blev samtidigt mindre vanligt att någon vid anmälningstillfället kunde peka ut eller tala om vem gärningspersonen var. Andelen sådana ärenden minskade från 45 till 36 procent, en skillnad som dock inte var statistiskt signifikant.

Ett ärende där dessa två försvårande omständigheter sammanfaller torde bli särskilt svårt att personupplärade. I totalt 13 procent av ärendena föreligger båda dessa omständigheter. Andelen sådana ärenden i materialet ökade från 9 till 16 procent, en skillnad som inte är statistiskt signifikant.

Ökad andel svårupplärade ärenden har haft begränsad påverkan på personupplärningen av misshandel mellan obekanta

Nästa steg i analysen var att undersöka om den ökade andelen svårupplärade ärenden kan tänkas ligga bakom den minskade personupplärningen. Liksom för bedrägerierna undersöktes om de försvårande omständigheterna ökade mer bland de icke personupplärade ärendena än de personupplärade.

Analysen visar att andelen lindriga misshandelsärenden, där både våldet och skadorna är lindriga, ökar *både* bland de icke personupplärade och de personupplärade. Andelen ärenden där gärningspersonen inte är identifierad vid anmälan, samt där detta sammanfaller med att misshandeln varit lindrig, ökar däremot *bara* bland de icke personupplärade och inte bland de personupplärade ärendena i materialet (se översikt i figur 1). Ökningen av andelen lindriga ärenden torde alltså inte i sig kunna förklara den minskade personupplärningen. Däremot framstår det som att en ökning av andelen ärenden där de två omständigheterna sammanfaller skulle kunna ha haft betydelse.

Brå har beräknat i vilken omfattning ökningen av svårupplärade misshandelsärenden mellan obekanta kan ha påverkat personupplärningen. Beräkningarna omfattar bara de ärenden där misshandeln varit lindrig och där det saknas uppgifter om gärningspersonen. Enligt beräkningarna skulle personupplärningen av misshandel mellan obekanta minska även om anmälningar om

Figur 1. Riktningen på utvecklingen mellan åren 2006 och 2013 av andelen ärenden rörande misshandel mellan obekanta, där misshandeln varit lindrig, där det inte finns uppgifter om gärningspersonen (gp) eller där båda dessa omständigheter sammanfaller. Uppdelat på icke personuppljade respektive personuppljade ärenden i materialet.

	Icke person- uppljade ärenden	Personuppljade ärenden
Lindrig misshandel	↗	↗
Inga uppgifter om gärningsmannen	↗	↘
Lindrig misshandel och inga uppgifter om gp	↗	↘

svåruppljade misshandelsfall inte hade ökat efter 2006. Andelen personuppljade ärenden skulle i så fall ha minskat från 16 till 15 procent istället för, som nu, från 16 till 14 procent mellan 2006 och 2013, det vill säga med en (1) procentenhet istället för två.

Ingen tydlig koppling mellan ärendenas karaktär och personuppljningen av misshandel mellan bekanta

När det gäller misshandel mellan bekanta har det också skett förändringar i graden av våld och skador. Det mest framträdande är att de allra allvarligaste fallen minskar i andel och de mindre allvarliga fallen ökar något. Ser man till de allra lindrigaste fallen sker inte motsvarande ökning som för misshandel mellan obekanta. Den minskade personuppljningen för misshandel mellan bekanta verkar alltså inte kunna förklaras av ett ökat inflöde av särskilt lindriga och därför lågprioriterade och svårutredda ärenden.

I materialet blir det något vanligare att förhörda vittnens vittnesmål *inte* styrker den misstänka gärningspersonens skuld. Detta förekommer dock i lika hög grad bland de icke-personuppljade ärendena som bland de personuppljade. Enligt analyserna torde alltså inte heller ett ökat inflöde av sådana ärenden ha påverkat personuppljningen i någon avgörande omfattning.

Den sammantagna bedömningen blir alltså att de förändringar i ärendenas karaktär som undersökts här inte torde ha haft någon direkt påtaglig betydelse för den minskade personuppljningen vid misshandel mellan bekanta under perioden 2006–2013.

Slutsatser

Syftet med detta uppdrag har varit att undersöka om ärendenas karaktär har ändrats och om dessa förändringar i så fall kan ha haft betydelse för utvecklingen av personuppljningen.

När det gäller bedrägerier visar studien att andelen mycket svårutredda ärenden ökat. Detta, i kombination med ett kraftigt ökat inflöde av polisanmälningar rörande bedrägeri, har haft betydelse för den minskade personuppleringen. Det har inte ingått i uppdraget att analysera möjliga åtgärder från polisens sida för att möta dessa ökade svårigheter. I Brås tidigare kartläggning av bedrägeribrottsligheten i Sverige tas dock frågan upp, och då diskuteras både behovet av mer utredningsresurser och förbättrad utredningskompetens hos polis och åklagare. I det sammanhanget framhålls emellertid också att även om ett tillskott av resurser och en höjning av kompetensen skulle kunna öka effektiviteten i rättsväsendets hantering av bedrägerier, är brottsvolymen för stor för att mer än en bråkdel av anmälningarna ska kunna klaras upp. Det understryker betydelsen av att samhällets brottsförebyggande arbete utvecklas så att inflödet av anmälningar minskar (Brå 2016b).

Den minskade personuppleringen av misshandelsbrott kan däremot inte lika tydligt härledas till en ökat inflöde av mer svårupplarade anmälningar på motsvarande sätt som för bedrägerierna. När det gäller misshandel mellan obekanta kan förändringarna i ärendenas karaktär ha haft betydelse, om än begränsad, för utvecklingen av personuppleringen. För misshandel mellan bekanta är kopplingen mellan förändringar i ärendenas karaktär och den minskade personuppleringen däremot inte uppenbar.

Det bör slutligen nämnas att det är möjligt att ärendenas karaktär *har* förändrats mer än vad analyserna visar, men att Brå inte har lyckats fånga dessa förändringar med det aktuella ärendematerialet. Det kan dock också vara så att det är andra faktorer som har spelat större roll för personuppleringen av misshandel än ärendenas karaktär, exempelvis hur arbetet är organiserat eller hur tillgängliga resurser fördelats. Detta är dock frågor som ligger utanför detta uppdrag.

Inledning

Mellan åren 2006 och 2010 genomförde regeringen en satsning på polisen som innebar att antalet poliser i Sverige ökade med närmare 2 500 personer. Syftet var att polisen skulle bli mer synlig. Men det fanns även förväntningar på förbättrade verksamhetsresultat. Satsningen följdes också av en positiv utveckling i flera delar av polisens verksamhet. När det gäller personuppkläringen,² som är ett centralt uppföljningsmått för polisens verksamhet, uteblev dock de positiva effekterna. Tvärtom förväntningarna minskade andelen personuppklarade brott efter år 2011.

År 2012 fick Brå i uppdrag av regeringen att undersöka vilka effekter som satsningen på polisen haft (Justitiedepartementet 2012). Inom ramen för det uppdraget gjorde Brå ett antal försök att finna förklaringar till att personuppkläringen minskade (se Brå 2013a, Brå 2013b, Brå 2013c, Brå 2014, Brå 2015b). Resultaten gav dock inga tydliga svar på frågan. Däremot föranledde de ett antal frågor som Brå då inte hade möjlighet att undersöka närmare. Mot bakgrund av detta har Brå nu fått i uppdrag av regeringen att vidare analysera hur olika faktorer kan ha påverkat rättsväsendets resultatutveckling avseende utredning och lagföring (Justitiedepartementet 2014). Föreliggande rapport är en av tre separata delrapporter som Brå publicerar inom ramen för detta uppdrag, uppdelat i följande tre deluppdrag:

1. Har användningen av förundersökningsbegränsningar påverkat utvecklingen av personuppklarade brott? Denna del av uppdraget redovisade Brå i rapport 2015:17.
2. Har karaktären på de brott som rättsväsendet har att hantera förändrats på ett sådant sätt att andelen svåruppklarade brott har ökat? Denna del av uppdraget redovisas i föreliggande rapport.

² Det vill säga att en skäligen misstänkt person åtalas för brottet, att ett strafföreläggande utfärdas eller att en åtalsunderlåtelse meddelas.

3. Har domstolarnas krav på bevisning i brottmål förändrats, och hur har detta i så fall påverkat utvecklingen av personupplärade brott? Denna del av uppdraget redovisas i rapport 2016:19, som publiceras samtidigt som denna rapport.

Deluppdraget om förändringar i ärendenas karaktär

I denna rapport redovisas deluppdrag nummer två (se ovan) i regeringens uppdrag om rättsväsendets resultatutveckling avseende utredning och lagföring. Detta deluppdrag är formulerat på följande sätt:

Brå ska analysera om och hur de anmälda brotten, dvs. de ärenden om brott som rättsväsendet har att hantera, har ändrat karaktär över tid. Syftet är att undersöka om ärendena har blivit mer svårupplärade.

Regeringen har gett exempel på faktorer som bör belysas:

- Har inlagen av grov brottslighet ökat?
- Har anmälningar om mindre allvarliga men mer svårupplärade brott ökat?
- Har benägenheten att erkänna brott förändrats?
- Har viljan att vittna förändrats?
- Har brottslighet med internationella förgreningar ökat?
- Har brott med it-relaterade inslag ökat?

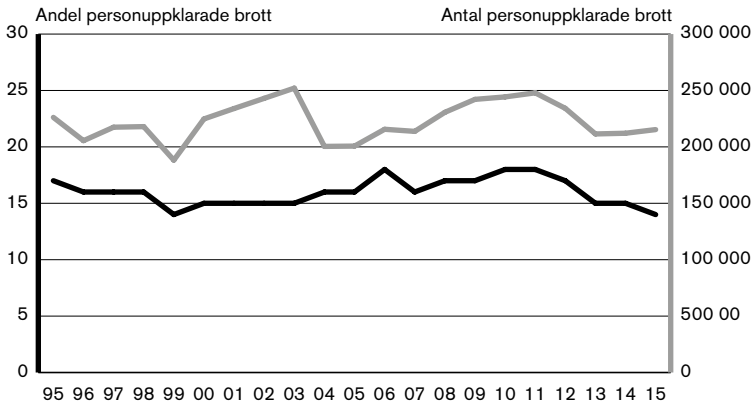
Uppdraget ska också innehålla en analys av vilken betydelse eventuella förändringar i ärendenas karaktär kan ha haft för utvecklingen av personupplärade brott.

Andelen personupplärade brott³

Enligt uppdraget från regeringen ska Brå analysera utvecklingen sedan 2006, med särskilt fokus på senare år. För att sätta denna period i ett längre perspektiv presenteras här den totala personupplärningen sedan 1995.

³ Personupplärade brott är brott där minst en misstänkt person har lagförts genom beslut om åtal, strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. Det innebär att det för alla personupplärade brott finns en registrerad misstänkt person, samt att det alltid har bedrivits en utredning.

Figur 2. Andelen (svart linje avläses på vänster axel) och antalet (grå linje avläses på höger axel) personupplklarade brott mellan åren 1995 och 2014.



Det visar sig att andelen personupplklarade brott (den svarta linjen i figur 2) har varit relativt konstant under de senaste 20 åren.⁴ Andelen har varierat mellan 14 och 18 procent. Minskningen i andelen personupplklarade brott efter 2011 innebär en återgång till de nivåer som rådde i början av 00-talet (figur 2).

Huruvida minskningen av andelen personupplklarade brott efter 2011 utgör en tillfällig variation inom ett relativt konstant intervall, eller om det är fråga om ett trendbrott, är vanskligt att säga något om än. Minskningstakten ser dock ut att avta efter 2013. När det gäller *antalet* personupplklarade brott (den gråa linjen i figur 2) minskar dessa mellan åren 2011 och 2013, för att därefter ligga i stort sett oförändrat på den nivå som rådde under slutet av 1990-talet och i mitten av 00-talet.

”Varför gav fler poliser inte ökad personupplklaring?”⁵

Mellan åren 2012 och 2014 genomförde Brå ett antal studier för att undersöka effekten av den satsning som gjordes på polisen mellan 2006 och 2010. Bland annat undersöktes varför per-

⁴ Från och med 2014 redovisas en justerad personupplklaringsprocent. Måttet är i princip konstruerat på samma sätt som tidigare, men med den skillnaden att det beräknas på de handlagda brotten istället för på de anmälda brotten. Justeringen ger en marginell påverkan på resultatet (0,2 procentenheters skillnad 2014 och 0,1 procentenheters skillnad 2015 för samtliga brott). Det är därför möjligt att jämföra den totala personupplklaringsprocenten 2014 och 2015 med nivån för tidigare år, för att studera utvecklingen över tid. För vissa enskilda brottstyper kan det dock finnas en något större skillnad i resultaten. För mer om den nya statistiken, se Brå 2016d.

⁵ Detta var titeln på den av de rapporter (Brå 2014) som Brå publicerade inom ramen för uppdraget att utvärdera satsningen på polisen, och där huvudfrågan var varför personupplklaringen minskat efter den genomförda satsningen på polisen.

sonuppklaringen minskade efter 2011, trots ökade resurser till polisen. Härnäst ges en översiktlig beskrivning av vad Brå kom fram till då.

De nya resurserna gav inte förväntad effekt för utredningsverksamheten

En utgångspunkt för satsningen på polisen var att personuppklaringen skulle öka. Brås utvärdering visade att mest pengar i satsningen gick till den delen av polisens verksamhet som rör utredning och anmälningsupptagning. Men samtidigt präglades perioden av stora pensionsavgångar och nyrekryteringar av yngre personer, vilket ledde till att andelen mindre erfarna utredare ökade. En stor del av de unga nyanställda arbetade dessutom deltid eller var föräldralediga, vilket medförde att den totala ökningen av antalet årsarbetskrafter inte var lika stor som antalet nyanställda (Brå 2013a). Detta kan inte direkt förklara varför personuppklaringen minskat. Däremot kan det ifrågasättas om det är realistiskt att förvänta sig någon större ökning av andelen personupplarade brott under dessa förhållanden.

De anmälda brotten ökade mer än polisresurserna

Även om fördelningen av de resurser som polisen tilldelades inte direkt gynnade utredningsverksamheten, borde satsningen inte ha lett till en *minskad* uppklaring – givet att inflödet av ärenden varit oförändrad. Det visade sig dock att den totala ökningen av polisanställda årsarbetskrafter mellan 2006 och 2011 (11 procent) överträffades av den procentuella ökningen av antalet anmälda brott (16 procent) under samma period.

Det var inte anmälningar om generellt svårupplarade brottstyper som ökade

I rapport 2014:17 undersökte Brå om strukturen på inflödet av anmälningar förändrats under denna period. Frågan var om det, bland anmälningarna, skett en förändring i fördelningen mellan brott med generellt goda förutsättningar att personupplaras och brott med generellt dåliga förutsättningar. Det som undersöktes var om

- andelen ingripandebrott (som generellt har *goda* förutsättningar att personupplaras) minskat, medan anmälda offerbrott utan interaktion (som generellt är *svåra* att personupplara) ökat,
- åldersfördelningen bland misstänkta ändrats på ett sätt som påverkat personupplaringen negativt,
- brott med flera misstänkta ökat,

- fler negativa drogtester påverkat den totala personuppleringen.

När det gällde den första punkten visade det sig att andelen offerbrott utan interaktion (det vill säga den typ av brott som generellt sett är *svårast* att personupplara) hade *minskat*. Denna utveckling borde ha varit *gynnsam* för personuppleringen. De övriga tre faktorerna kunde i viss mån förklara nedgången i andelen personupplarade brott för vissa brottstyper, men inte den totala utvecklingen.

I samma rapport undersökte Brå också om den ökade användningen av förundersökningsbegränsningar (FU-begränsningar) kunde förklara den totala utvecklingen av upplaringsprocenten (Brå 2014). Resultaten pekade på att FU-begränsningarna hade haft en viss effekt på utvecklingen. Mer om detta härnäst.

Fler FU-begränsningar⁶ kan ha haft viss påverkan på personuppleringen

I en tidigare delstudie inom ramen för föreliggande regeringsuppdrag har Brå studerat vilken betydelse den ökade användningen av FU-begränsning haft för utvecklingen av personuppleringen. Här sammanfattas vad Brå då fann.

Inledningsvis kan det nämnas att fyra procent av alla avslutade ärenden under 2014 FU-begränsades. Det innebär att besluten om FU-begränsning inte kan ha haft någon större betydelse för antalet och andelen personupplarade brott (Brå 2015c).

Mellan 2006 och 2014 ökade dock andelen FU-begränsningar. Ökningen var tydligast för brott med skäliga misstankar, det vill säga brott som potentiellt sett skulle kunnat leda till ett personupplarande beslut. Antalet sådana FU-begränsningar ökade från 21 000 till 47 000 under perioden. Det är uppenbart att om *alla* brott som FU-begränsats istället hade personupplarats, skulle den totala nivån på personuppleringen ha legat något högre. Av flera skäl är detta dock inte ett realistiskt scenario. Men med detta hypotetiska maxscenario skulle andelen personupplarade brott ha legat mellan 1,5 och 2 procentenheter högre under den

⁶ Förundersökningsbegränsning innebär att polis eller åklagare kan välja att inte inleda en förundersökning, eller att lägga ner en påbörjad förundersökning, om straffvärdet för brottet inte överstiger fängelse i tre månader och fortsatt utredning skulle innebära orimligt stora kostnader, eller om det finns anledning att anta att fortsatt utredning inte kommer att leda till att åtal väcks, till följd av reglerna om åtalsunderlåtelse eller om särskild åtalsprövning. Ett beslut om FU-begränsning innebär i praktiken att färre brottsutredningar kan bli föremål för personupplaring, eftersom dessa teoretiskt sett skulle kunna ha personupplarats om utredningen istället hade fullföljts. Principen om förundersökningsplikt regleras i 23 kap. RB.

studerade perioden. Trots detta skulle andelen personuppklarade brott ändå ha minskat mellan 2006 och 2014 (Brå 2015c).

Den sammantagna slutsatsen är att användningen av FU-begränsningar inte kan förklara minskningen av antalet personuppklarade brott sedan 2011, annat än i relativt liten utsträckning (Brå 2015c).

Har ärendenas karaktär ändrats?

Utöver de ovan diskuterade faktorerna nämnde Brå (2014) ytterligare faktorer som skulle kunna ha bidragit till den minskade personuppkläringen. Två av dessa hade att göra med ärendenas och brottens karaktär, och kan beskrivas med följande två frågor:

- Kan den minskade personuppkläringen för bedrägeri bero på att dessa brott blivit mer komplicerade, bland annat genom att det blivit vanligare med brottslighet med internationella förgreningar?
- Utgörs tillskottet av anmälningar under senare år framförallt av mindre allvarliga brott, som kan vara svåra att klara upp, exempelvis misshandel utan synliga skador?

Brå hade då inte möjlighet att undersöka detta empiriskt. Frågorna kom därför att ligga till grund för det regeringsuppdrag som Brå nu har fått.

Flera källor pekar på att ärendenas karaktär har förändrats

Såväl tidigare studier och forskning som statistik från både Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten pekar på att de ärenden som rättsväsendet har att hantera har blivit mer komplicerade, att det blivit vanligare med internationella kopplingar och it-inslag i brottsärendena, och att andelen polisanmälningar om mindre allvarliga brott har ökat. Några exempel på detta presenteras här.

Fler resurskrävande och komplicerade ärenden

Enligt Åklagarmyndigheten (ÅM) är det en ”allmän uppfattning inom rättsväsendet att antalet och andelen komplicerade ärenden som kräver stora resurser såväl under förundersökningen som för att genomföra en eventuell huvudförhandling har ökat” (Åklagarmyndigheten 2015, s. 4).

I sin rapport från 2015 lyfter ÅM fram ett par indikatorer på att de ärenden om brott som rättsväsendet har att hantera har blivit allt mer komplicerade. För det första har andelen ärenden som omfattar brottslighet med högt straffvärde⁷ ökat. Från att ha

⁷ Minimum 1 års fängelse i straffskalan (Åklagarmyndigheten 2015a).

utgjort 2,8 procent av samtliga brottsmisstankar under 2008, utgjorde de 3,5 procent under 2014. För det andra har även antalet ärenden där man vänt sig utomlands för att söka bevisning ökat. ÅM menar dock att detta kan bero både på en ambitionshöjning och på att bevisningen allt oftare står att finna utomlands.

I sin rapport påpekar dock ÅM att antalet stora eller komplicerade ärenden alltjämt utgör en mindre del av den totala ärendevolymer. Ett rimligt antagande, menar de, är därför att en förändrad andel komplicerade ärenden har en begränsad påverkan på den totala personuppleringen (Åklagarmyndigheten 2015).

En utveckling mot att rättsväsendet får hantera allt fler stora och komplicerade ärenden skulle trots allt kunna påverka personuppleringen negativt, genom att sådana ärenden kan sluka stora delar av polisens och åklagarnas utredningsresurser. Konsekvensen kan då bli att man nödgas avsluta utredningar av brott som med ”normala” resurstillgångar skulle kunna personupplaras. I regleringsbrevet för 2016 har Brå fått i uppdrag att närmare undersöka hur så kallat ”stora brottmål” påverkar den totala resultatutvecklingen i rättsväsendet. I uppdraget ingår att undersöka hur stora resurser dessa brottmål tar i anspråk. Detta uppdrag kommer Brå att redovisa under 2017 (Justitiedepartementet 2015).

Internationella förgreningar blir vanligare

Det går inte att utläsa i den officiella brottsstatistiken vilka ärenden som har internationella kopplingar. Enligt statistik över polisens internationella samarbete från 1998 till 2014, som Brå har fått ta del av, har dock antalet ärenden med internationella kopplingar och antalet internationella efterlysningar från svensk polis ökat stadigt under denna period. Denna statistik från polisen är inte nedbruten på olika brottstyper. Den ger alltså inga svar på Brås specifika fråga ovan, om bedrägeribrotten.

Utifrån polisens årsredovisningar från 2011, 2012 och 2015 har den totala resurstiden som polisen lagt ner på utredning och lagföring av bedrägeri- och bidragsbrott ökat med drygt 40 procent (Brå 2016:9 s. 206). Detta kan naturligtvis bero på det ökade inflödet, men det skulle också kunna indikera att ärendena i sig blivit mer komplicerade och resurskrävande, exempelvis genom att det blir vanligare med internationella kopplingar i ärendena.

Enligt statistik från Åklagarmyndigheten har antalet inkomna brottsmisstankar till de internationella åklagarkammarna⁸ ökat från cirka 3 000 under 2010 till cirka 7 500 under 2014. Antalet

⁸ Internationella åklagarkammare finns i Stockholm, Göteborg och Malmö. Dessa åklagarkamrar handlägger särskilt komplicerade mål, exempelvis mål som avser gränsöverskridande- och även nationell organiserad brottslighet (www.aklagare.se).

brottsmisstankar kopplade till förmögenhetsbrott (där bedrägerier ingår) ökade från 800 under 2010 till drygt 6 000 under 2014.⁹ Enligt Åklagarmyndigheten (2015a) har också antalet svenska ansökningar om rättslig hjälp totalt sett ökat mellan 2008 och 2014.

Befintlig statistik pekar alltså på att rättsväsendet hanterar allt fler ärenden med internationella kopplingar. Detta gäller såväl totalt som för förmögenhetsbrott.

Markant ökning av brott med it-inslag

Mellan åren 2006 och 2015 har det totala antalet anmälningar om it-brott¹⁰ ökat med drygt 1 000 procent, från 8 690 till 98 396 anmälningar per år. I Brås studie om utvecklingen av den it-relaterade brottsligheten (Brå 2016e) framkom det att it-inslag¹¹ dessutom blivit vanligare i brott som inte traditionellt ses som it-brott. När hänsyn även tas till sådana typer av brott, har it-inslagen i den anmälda brottsligheten fördubblats mellan åren 2006 och 2014.

It-inslag i tillvägagångssättet har ökat såväl bland bedrägerier och annan oredlighet (BrB kap. 9) som bland brott mot person (BrB kap 3–7¹²). När det gäller brott mot person utgörs ökningen i huvudsak av hot och kränkningar via mobiltelefon eller på olika internetforum.

Även andra typer av it-inslag har dock ökat. Brå kunde exempelvis visa att antalet beslag av mobiltelefoner ökat i ärenden som rör brott mot narkotikalagstiftningen (1968:64). I anmälningar om olika stöldbrott (BrB kap.8) fann Brå att det allt oftare under perioden framkommer att det finns övervakningskameror som bör undersökas (Brå 2016:17).

Att samhället i stort har blivit allt mer it-orienterat avspeglas alltså i karaktären på de brottsärenden som rättsväsendet har att hantera.

Sannolikt fler anmälningar om lindrigare misshandel

Flera indikatorer pekar också på att det ökade tillskottet av anmälningar om misshandel i hög grad utgörs av lindrigare fall.

⁹ Antalet brottsmisstankar var särskilt högt under 2013, totalt 15 400. Cirka 7 700 av dessa rörde förmögenhetsbrott.

¹⁰ Datorbedrägeri, bedrägeri med hjälp av internet, dataintrång, internetrelaterade barnpornografibrott och datasabotage.

¹¹ Med it-inslag avses här att brottet har någon slags koppling till it, det vill säga allt ifrån mängdbrott där spår och bevisning kan finnas i it-miljö (exempelvis i mobiltelefoner, i chattforum, på hårddiskar eller liknande), till att it varit själva målet och/eller medel för brottet, såsom i exempelvis datorintrång (Brå 2016e).

¹² Här ingår olika former av våldsbrott, olaga hot, ofredande, ärekränkingsbrott, sexualbrott och brott mot familj.

Enligt Nationella trygghetsundersökningen (NTU) har den självrapporterade utsattheten för misshandel minskat sedan 2005 (Brå 2016a), samtidigt som polisanmälningarna om misshandel har ökat kontinuerligt sedan 1975.¹³ En väletablerad hypotes inom den kriminologiska forskningen är att toleransen för att utsättas för våld har minskat. En sådan utveckling antas leda till att anmälningsbenägenheten vid mindre allvarliga våldshändelser ökar (bl.a. von Hofer 2011). Denna hypotes får stöd av att det sedan 1990-talet ökade antalet anmälda våldsbrott inte motsvaras av en ökning av våldsbrott med dödlig utgång (Brå 2015d, Brå 2016c) eller våldsbrott som lett till så allvarliga skador att offret behövt intensivvård (Socialstyrelsen 2015, Estrada 2006). Det finns alltså anledning att anta att det, bland de våldsbrott som kommer till rättsväsendets kännedom, är de mindre allvarliga händelserna som ökat (Brå 2012a, Brå 2015e).

¹³ Efter 2010 har dock ökningen stannat av, och antalet anmälningar om misshandel, inklusive grov misshandel, var lägre under 2015 än 2010 (www.bra.se).

Tre brottstyper i fokus

I uppdraget till Brå specificerar regeringen inte vilka brottstyper som Brå ska studera. Sedan 2006 har det totalt anmälts mellan 1,2 och 1,5 miljoner brott per år. Det är inte möjligt att undersöka om och hur karaktären på samtliga dessa brott har förändrats. Ett urval av brottstyper måste därför göras.

Med utgångspunkt i de frågor som lyftes fram i Brås tidigare utvärdering (Brå 2014), fokuserar Brå i denna studie på brottstyperna *bedrägeri*, *misshandel mellan obekanta* och *misshandel mellan bekanta*. I valet av dessa brottstyper har Brå också gjort följande avväganden:

- *Brottstyperna bör uppvisa en tydlig minskning i andelen personuppklarade brott under den aktuella perioden.* Att personuppklaringen minskar för de tre utvalda brottstyperna under den studerade perioden redovisas i figur 3 nedan.
- *Brottstyperna bör utgöra en så pass stor del av den anmälda brottsligheten att de skulle kunna ha en inverkan på den generella utvecklingen av personuppklarade brott.* Under 2006 utgjorde bedrägeribrotten fem procent av samtliga anmälda brott, och under 2015 hade den andelen mer än fördubblats till tolv procent. De två typerna av misshandelsbrott utgör tillsammans cirka sex procent av samtliga anmälda brott och en tredjedel av anmälda brott mot person. Dessa brottstyper utgör alltså tillsammans en betydande del av den anmälda brottsligheten.
- *Brottstyperna måste vara relevanta att studera med avseende på de frågor rörande ärendenas karaktär som regeringen nämmer i sitt uppdrag till Brå.* De faktorer eller försvårande omständigheter som regeringen ger exempel på i sitt uppdrag till Brå är tillämpbara på bedrägeri och misshandel.
- *Brottstyperna ska med fördel vara sådana där det finns kunskap om vilka faktorer som påverkar sannolikheten för personuppklarande.* I Brås kartläggning av bedrägeribrottsligheten i Sverige beskrivs det vilka omständigheter som gör vissa

typer av bedrägerier svårare att personupplära än andra (Brå 2016b). Brå har också i tidigare studier beskrivit vilka brotts­egenskaper och omständigheter i anmälda ärenden som påverkar sannolikheten för att misshandelsbrott ska utredas (Brå 2007, Brå 2009) respektive personupplaras (Brå 2008b).

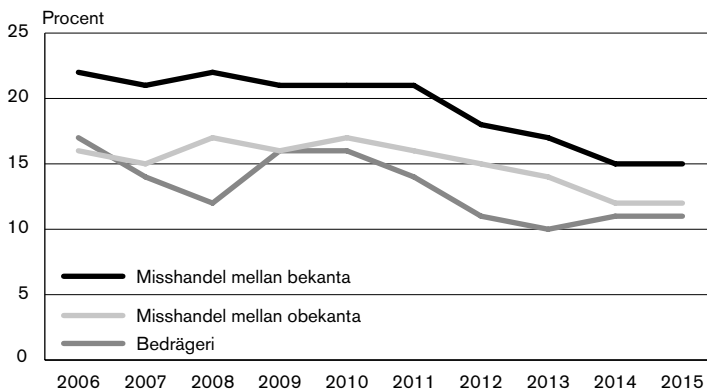
Utvecklingen för de valda brottstyperna

Hur har då personuppleringen utvecklats för de tre studerade brottstyperna? Enligt regeringens uppdrag ska undersökningen omfatta utvecklingen sedan 2006, med särskilt fokus på den senare perioden. Här presenteras därför utvecklingen mellan 2006 och 2015.

Andelen personupplarade *bedrägeribrott* har minskat från 17 till 10 procent mellan åren 2006 och 2015 (figur 3). För bedrägerierna är alltså minskningen av andelen personupplarade brott större än för brottsligheten totalt (se figur 2). Samtidigt som andelen personupplarade bedrägeribrott har minskat, har däremot *antalet* personupplarade brott ökat. Under 2015 personupplarade polis och åklagare dubbelt så många bedrägeribrott som under 2006 (se tabell 1).

Den totala andelen personupplarade *misshandelsbrott* har minskat från 19 till 14 procent mellan 2006 och 2015.¹⁴ Under hela perioden har personuppleringen varit högre för misshandel mellan bekanta än för misshandel mellan obekanta. För båda typerna inträffar den tydligaste nedgången efter 2010. Efter 2014 fortsätter minskningen för misshandel mellan obekanta, men den stannar av för misshandel mellan bekanta (figur 3). Personuppleringen av misshandelsbrotten har minskat både till andel och till antal efter 2010 (se tabell 1).

Figur 3. Andel personupplarade misshandels- respektive bedrägeribrott mellan åren 2006 och 2015.



¹⁴ Avser brott mot personer i åldern 15 år eller äldre.

Tabell 1. Antal anmälda och personuppljade bedrägeri- och misshandelsbrott för åren 2006, 2010, 2013 och 2015.

		2006	2010	2013	2015
Bedrägeri ¹	Anmälda brott	57 460	114 724	148 362	185 781
	Personuppljade brott	10 020	18 111	15 231	21062
Misshandel obekanta ²	Anmälda brott	35 791	37 294	30 302	29 867
	Personuppljade brott	5 584	6 389	4 220	3 443
Misshandel bekanta ²	Anmälda brott	32 422	38 956	38 031	40 740
	Personuppljade brott	7 093	8 214	6 604	6 095

¹ Avser brott mot BrB 9kap.

² Avser brott mot personer i åldern 15 år eller äldre.

Förutsättningar för personuppljaring enligt tidigare studier

Vilka slags förändringar i brottens och ärendenas karaktär har då potential att påverka personuppljaringen negativt för de tre brottstyperna? I sitt uppdrag ger regeringen exempel på ett antal faktorer som Brå ska titta på (se inledningen). Brå har också i tidigare studier beskrivit hur olika faktorer och omständigheter, som har att göra med brottets och ärendets karaktär, påverkar sannolikheten för att bedrägeri- respektive misshandelsbrott ska personuppljaras. Dessa faktorer och omständigheter kommer att utgöra grunden för analyserna i denna rapport. Nedan redovisas de centrala faktorer som Brå tagit upp i de aktuella studierna.

Det är inte alltid helt uppenbart vad som är en beskrivning av *ärendets karaktär* och vad som snarare är ett mått på *polisens arbete*. Vid valet av vilka faktorer som ska ingå i studien har polisens möjlighet att *påverka* förekomsten av omständigheterna fått avgöra om de är relevanta. För att ta ett exempel: att vittnen *förhörs* bör ses som ett mått på polisens arbete, medan det faktum att det finns vittnen till en händelse och att de, när de förhörs, *kan återberätta* vad som har hänt däremot är något som polisen inte helt kan styra över (även om polisens insats inte saknar betydelse för dessa faktorer).

Omständigheter som påverkar personuppljaringen av bedrägeribrott

Under 2015 genomförde Brå, på uppdrag av regeringen, en kartläggning av bedrägeribrottsligheten i Sverige (Brå 2016b). I kartläggningen kunde Brå urskilja sex distinkt olika typer av bedrägerier, med sinsemellan olika förutsättningar att personuppljaras, nämligen

- kortbedrägerier
- kreditbedrägerier
- övriga telefon- och internetbedrägerier
- annonsbedrägerier
- fakturabedrägerier
- bidrags- och andra välfärdsbedrägerier.

I kartläggningen beskriver Brå att kort- och kontobedrägerier, kreditbedrägerier och övriga internet- eller telefonbedrägerier tillhör de bedrägerier som är *svårast* att klara upp. De typer av bedrägerier som har *bäst* förutsättningar att personuppklaras generellt sett är fakturabedrägerier, annonsbedrägerier och bidragsbedrägerier (detta beskrivs mer ingående i bilaga 1).

I denna rapport undersöks om strukturen på den anmälda bedrägeribrottsligheten har förändrats så att andelen anmälningar om generellt svåruppklarade bedrägerityper har ökat.

Tre särskilt försvårande omständigheter

I Brås kartläggning av bedrägeribrottsligheten (Brå 2016b) framträder dessutom tre omständigheter som, oavsett bedrägerityp, särskilt försvårar utredningen och försämrar förutsättningarna för personuppkläring:

- *Att det helt saknas uppgifter i anmälan som skulle kunna kopplas till gärningspersonen.* Ett gemensamt drag hos de typer av bedrägerier som är svårast att personuppklara (kort- och kontobedrägerier, kreditbedrägerier och övriga telefon- och internetbedrägerier) är att gärningspersonen kan begå sitt brott på distans utan direktkontakt med målsägaren eller vittnen som kan upptäcka brottet när det begås eller senare peka ut gärningspersonen. Att fakturabedrägerier, annonsbedrägerier och bidragsbedrägerier har bäst förutsättningar att personuppklaras förklarar i Brås kartläggning med att det oftast finns uppgifter i anmälan som skulle kunna leda till gärningspersonen. Exempel på sådana uppgifter är det kononummer dit målsägaren fört över pengar för ett annonsköp eller en avsändaradress på en faktura.¹⁵ När det gäller bidragsbedrägerier är gärningspersonen i regel identifierad när brottet upptäcks.
- *Att bedrägerierna har begåtts över internet.* Enligt polisens nationella operativa avdelning, NOA (tidigare Rikspolisstyrelsen, RPS) är den internationella trenden att it-brott och it-relaterad

¹⁵ Betoningen här ligger just på *förutsättningarna* att personuppklara brotten. Enligt Ahola 2013 är nämligen bluff-fakturor regelmässigt svåra att utreda och personuppklara. Detta beror på att gärningspersonerna kan finnas utomlands, eller på att spåren leder till så kallade "målvakter".

brottslighet ökar, och att dessa brott sällan blir uppklarade (RPS 2014). Att dessa brott är svårare att personuppklara hänger ihop med att det är lättare för gärningspersonen att dölja sin identitet. I Brås kartläggning framhålls också att det finns flera tekniska möjligheter att försvåra de brottsbekämpande myndigheternas spårningsförsök när brotten begås över internet (Brå 2016b).

- *Att det finns internationella kopplingar i ärendet.* Oavsett vilken typ av bedrägeri det rör sig om, är det en försvårande omständighet att bearbetningsbara spår ofta leder utomlands. Processen kring att begära internationell rättshjälp är tidskrävande. Den insats som krävs för att utreda ett ärende som sträcker sig utanför landets gränser står inte alltid i proportion till sannolikheten för att utredningen ska leda till åtal. I dessa fall är det rimligt att ärendet läggs ner på ett tidigt stadium. Detta framstår som särskilt rimligt, med tanke på resursläget och förväntningarna på polis och åklagare att snabbt avsluta ärenden (Brå 2016b).

I denna rapport undersöks om det skett en ökning av andelen polisanmälda bedrägeriärenden där det saknas utpekande uppgifter om gärningspersonen, där brottet har begåtts över internet eller där det finns internationella kopplingar.

Faktorer som påverkar sannolikheten för att misshandelsbrott ska personuppklasas

En förutsättning för att ett brott ska personuppklasas är att det överhuvudtaget inleds en förundersökning och att polisen vidtar relevanta utredningsåtgärder. Brå har tidigare undersökt vilka faktorer som påverkar sannolikheten för att en förundersökning ska inledas och en utredning genomföras i ärenden rörande misshandel mellan obekanta (Brå 2007, Brå 2009). Brå har också studerat vilka faktorer som påverkar sannolikheten för att ärenden som rör våld mot kvinnor i nära relation ska personuppklasas (2008b).¹⁶

De faktorer som enligt rapporten om misshandel mellan obekanta ökar sannolikheten för att en utredning om brott ska inledas och genomföras kan alltså sägas ha ett *indirekt* samband med sannolikheten för att brottet också ska personuppklasas. I rapporten om våld mot kvinnor i nära relation ligger fokus istället på sådana faktorer som har ett *direkt* samband med sannolikheten för personuppkläring. Analyserna i denna rapport omfattar både sådana faktorer som visat sig ha en indirekt inverkan och

¹⁶ I materialet som ligger till grund för analyserna i föreliggande rapport ingår ärenden där både gärningspersonerna och målsägandena kan vara antingen män eller kvinnor.

sådana som visat sig ha en direkt inverkan på sannolikheten för personuppläring.

Brottets grovhet och ärendenas karaktär

Både när det gäller misshandel mellan obekanta och våld mot kvinnor i nära relation, påverkas sannolikheten för personuppläring av våldets grovhet och skadornas omfattning. I ärenden där våldet varit mycket lindrigt och där målsägaren inte fått några allvarliga skador är sannolikheten för att en förundersökning ska inledas lägre än när misshandeln är grövre (Brå 2007, Brå 2009). Att det finns synliga skador, och att dessa dokumenterats, utgör viktig bevisning som ökar sannolikheten för personuppläring (Brå 2008b). Detta i kombination med hypotesen om att andelen anmälningar om lindrigare våld har ökat (se inledningen) gör det relevant att undersöka om och hur våldets och skadornas karaktär har förändrats och om detta i sin tur kan ha haft betydelse för personuppläringen. Detta undersöks därför i denna rapport.

I Brås tidigare studier om utredning och uppläring av misshandelsärenden framhålls ytterligare faktorer som betydelsefulla. Om graden av våld och skador beskriver gärningens eller *brottets* karaktär, har dessa andra faktorer snarare med *ärendets* karaktär att göra. I Brås tidigare studier (Brå 2007, Brå 2009, Brå 2008b) beskriver både poliser och åklagare att sannolikheten för personuppläring ökar om

- målsägaren medverkar i utredningen
- den misstänkte erkänner
- det finns stödbevisning i form av vittnen som styrker målsägarens berättelse.

I denna rapport undersöks om det blivit vanligare att dessa förutsättningar *inte* föreligger i de misshandelsärenden som anmäls under den studerade perioden.

I Brås tidigare studier framhölls det också att ärenden där det helt saknas utpekande uppgifter om gärningspersonen ofta läggs åt sidan, till förmån för ärenden där det finns sådana uppgifter eller där en misstänkt person har frihetsberövats. Det beskrivs också att en utredning försvåras om gärningspersonen gör en motanmälan mot målsägaren, eftersom det blir svårare att fastslå vad som har hänt när ord står mot ord. Här undersöks därför också om det blivit vanligare att det saknas uppgifter om gärningspersonen och om det blivit vanligare med motanmälan.

Tillvägagångssätt

Studiens material utgörs av polisanmälningar med tillhörande utredningsmaterial. Nedan beskrivs detta material och hur det har analyserats. Men först några kommentarer om den valda metoden.

En resurskrävande men nödvändig metod

Svaren på de frågor om ärendenas karaktär som Brå har fått i uppdrag att undersöka går inte att utläsa ur statistik eller registerdata. Det enda sättet att undersöka detta systematiskt, och som bedömts vara möjligt, är att manuellt gå igenom anmälningar och utredningsmaterial. Ett ärende där inga utredningsåtgärder vidtagits omfattas vanligtvis av en polisanmälan med tillhörande fritext.¹⁷ En sådan fritext kan vara allt ifrån ett par rader till ett par sidor lång. Utredda ärenden kan däremot generera flera hyllmeter av dokument. Det är inte alltid uppenbart var i utredningsmaterialet som en viss typ av information går att finna. Detta innebär att samtliga utredningar måste gås igenom i sin helhet. Det är alltså en mycket tids- och resurskrävande uppgift att systematiskt undersöka anmälda brottsärendens karaktär.

Ett omfattande men ändå litet material

En konsekvens av detta blir att omfattningen på det material som kan analyseras, med givna och rimliga resurser, blir starkt begränsat. Brå bedömde att det maximala antalet ärenden som kunde analyseras inom ramen för detta uppdrag var 1 800.¹⁸

Det har redan påpekats att det inte är möjligt att studera samtliga brott och brottstyper på detta sätt. Samtidigt bör det vara av intresse att se om förändringar i ärendenas karaktär kan förklara

¹⁷ Den text där anmälningsupptagaren skriver ner det som anmälaren berättar.

¹⁸ Tidsplanen tillät en kodningsperiod på tre månader, det vill säga 65 arbetsdagar. Ärenden av det här slaget kan analyseras och kodas med ett genomsnittligt tempo på cirka tio ärenden per dag. På 65 dagar kan alltså 650 ärenden gås igenom. Brå kunde tillgängliggöra tre personer, varav två på heltid, för kodning av materialet.

den minskade personuppleringen för fler brottstyper än en. Materialet delades därför upp i tre olika brottstyper: bedrägeri, misshandel mellan obekanta och misshandel mellan bekanta, vilket beskrivits ovan.

Eftersom Brå enligt regeringens uppdrag ska undersöka *utvecklingen* av ärendenas karaktär har materialet också delats upp på flera måttillfällen.

Ett urval som vid en första anblick är relativt stort (1 800 ärenden) blir, efter dessa uppdelningar i tre analysår och tre brottstyper, i realiteten mycket litet. Vilka konsekvenser detta kan få för säkerheten i analyserna berörs nedan, i avsnittet ”Analys”. Härnäst beskrivs urvalsförandet samt hur materialet har kodats och analyserats.

Valet av tre måttillfällen

Brå har valt att göra tre nedslag i tiden. Enligt uppdraget ska undersökningen omfatta utvecklingen sedan 2006. Brå har därför valt att inkludera år 2006 som ett första måttillfälle. För de aktuella brottstyperna skedde den tydligaste nedgången av andelen personupplagade brott efter 2010 (se figur 3), vilket var skälet till att detta år valdes som ett mellanliggande måttillfälle. Sett till den totala utvecklingen av andelen personupplagade brott avstannar minskningen efter 2013 (se figur 2), varför detta år fick utgöra det sista måttillfället.

Även av praktiska skäl bedömdes 2013 som det lämpligaste sista analysåret. Endast avslutade ärenden, det vill säga ärenden där det framgår om brotten personupplagats eller ej, var aktuella för studien, och majoriteten av de brott som anmäls avslutas inom ett år. Med 2013 som det sista måttillfället skulle därmed också de ärenden som anmäls i slutet av året ha hunnit avslutas före datainsamlingen som genomfördes under sommaren och hösten 2015.

Urvalet av ärenden

I denna studie görs analyserna i två steg. Först undersöks om de polisanmälda brottsärendenas karaktär har ändrats under perioden 2006–2013. För dessa analyser används det så kallade *ärendematerialet*. Därefter undersöks om förändringarna i ärendenas karaktär kan tänkas ligga bakom den minskade andelen personupplagade brott under samma period. För att kunna göra dessa analyser har ärendematerialet kompletterats med ett så kallat *tilläggsurval*.

Ärendematerialet består av ett slumpmässigt urval av 150 ärenden per brottstyp och år, det vill säga totalt 1 350 ärenden.

Urvalet gjordes bland samtliga ärenden anmälda under 2006, 2010 respektive 2013,¹⁹ det vill säga bland ärenden med både personupplärd och icke personupplärd bedrägeri- respektive misshandelsbrott.

För bedrägeribrotten gjordes urvalet bland de ärenden som anmäls under första halvåret (januari–juni) respektive år.²⁰ Urvalet består av både brott mot 9 kap. BrB och brott mot bidragsbrottslagen. Bidragsbrottslagen trädde i kraft 2007. Dessförinnan ingick brott mot bidragsgivande myndigheter i kapitel 9. För att urvalen från 2006 å ena sidan, och 2010 och 2013 å den andra, skulle bli så lika som möjligt, med avseende på sannolikheten för att bidragsbrott ska komma med i urvalet, har brott mot bidragsbrottslagen inkluderats i urvalen för 2010 och 2013.²¹

För både misshandel (inklusive grov) mellan obekanta och mellan bekanta är urvalet däremot gjort på helårsbasis och avser brott mot personer som är 15 år eller äldre.²²

Tilläggsurvalet består av 50 *personupplärd* ärenden per brottstyp och analysår, det vill säga totalt 450 personupplärd ärenden.

Hur dessa två material har analyserats beskrivs nedan i avsnitten ”Kodning” och ”Analys”.

Drygt 1 700 ärenden har kodats och analyserats

Brå skickade en begäran till samtliga polisregioner i Sverige om att få ut kopior på anmälningar med tillhörande utredningsmaterial kopplade till de ärendenummer (k-diarienummer) som ingick

¹⁹ Basen för urvalet var registerdata ur Brås egna statistikdatabaser. I detta registeruttag ingick samtliga ärenden om misshandelsbrott och bedrägeribrott (inklusive bidragsbrott) anmälda under 2006, 2010 och 2013. Registeruttaget omfattade ärendenas k-diarienummer samt information om huruvida de ingående brotten personupplärdats eller ej.

²⁰ Denna avgränsning gjordes när det fortfarande var tänkt att materialet för 2013 skulle utgöras av samma material som det som användes i Brås kartläggning av bedrägeribrottsligheten (Brå 2016b), där urvalet gjorts på detta sätt. I slutändan gjordes dock ett eget uttag av ärenden från 2013, men då var materialet för 2006 och 2010 redan insamlat.

²¹ För bedrägeri omfattar urvalet följande brottskoder: 0901, 0902, 0903, 0904, 0905, 0906, 0912, 0913, 0922, 0927, 0929, 0932, 0935, 5060, 5061, 5062, 5063, 5064, 5065, 5066, 5067, 5068, 5069, 5070, 5071, 5072, 5073, 5074 och 5075.

²² För misshandel mellan obekanta omfattar urvalet följande brottskoder: 9317, 9321, 9341, 9345, 9319, 9323, 9343, 9347, 0355, 0365, 0375, 0385, 0357, 0367, 0377, 0387. Följande historiska koder är också inkluderade: 0351, 0353, 0361, 0363, 0371, 0373, 0381 och 0383. För misshandel mellan bekanta omfattar urvalet följande brottskoder: 9318, 9322, 9342, 9346, 9320, 9324, 9344, 9348, 0356, 9349, 9350, 0376, 9353, 9354, 0358, 9351, 9352, 0378, 9355, 9356. Följande historiska koder är också inkluderade: 0352, 0354, 0362, 0364, 0366, 0368, 0372, 0374, 0382, 0384, 0386 och 0388.

i ärende- respektive tilläggsurvalet. Samtliga 1 800 ärenden kom inte in till Brå. Det är framförallt bedrägeriärenden från 2006 som saknas. I enstaka fall har Brå fått in fel ärende, vanligtvis ett ärende med ett k-nummer som är snarlikt det som Brå beställt ut. Dessa ärenden har makulerats så snart felet upptäckts. I materialet finns också ett bortfall av ärenden där Brå visserligen fått in handlingarna, men där dessa handlingar helt saknar sådan information som är av betydelse för studien.²³

Tabell 2. Antal brottsärenden som ingår i studien, uppdelat på brottstyp och mättillfälle.

		2006	2010	2013	Totalt
Bedrägeri	Ärendematerialet	117	141	148	406
	Tilläggsurval	43	49	49	141
Misshandel mellan obekanta	Ärendematerialet	145	149	148	442
	Tilläggsurval	49	48	49	146
Misshandel mellan bekanta	Ärendematerialet	143	145	146	434
	Tilläggsurval	48	50	50	148
Totalt	Ärendematerialet	405	435	442	1 282
	Tilläggsurval	140	147	148	435

Materialet i sin helhet kom alltså att bestå av drygt 1 700 ärenden, 1 282 ärenden i ärendematerialet²⁴ och 435 ärenden i tilläggsurvalet (se tabell 2).²⁵

Kodning

De drygt 1 700 ärendena kodades av tre personer under tre månader. Vissa ärenden var så omfattande att de fick läsas och kodas på plats hos den aktuella polisregionen.

Varje ärende har lästs i sin helhet och den relevanta informationen har sedan kodats in i statistikprogrammet SPSS (variablerna beskrivs i bilaga 2). Mängden information som kan kodas in är avhängigt vilka delar av utredningsmaterialet som Brå har fått in samt vilken information som utredande poliser och åklagare valt

²³ Det kan exempelvis vara ett ärende som endast består av en anmälan om misshandel och där det enda som framgår av denna anmälan är att "målsäganden har fått ta emot ett stort antal slag".

²⁴ Det interna bortfallet är olika stort för olika variabler. I ett ärende kan det till exempel finnas en utförlig beskrivning av målsägarens skador men inte framgå huruvida det finns vittnen. Ett sådant ärende kommer därför att ingå i analysen av målsägarens skador, men ingå i det interna bortfallet i analysen om huruvida det finns vittnen till händelsen.

²⁵ För vissa år och brott har ärenden med personupplärade brott blivit underrepresenterade i ärendematerialet. För att inte sådana ärendeegenskaper som är typiska för ärenden med personupplärade brott ska underskattas, har data viktats mot andelen personupplärade brott enligt den officiella statistiken. Resultaten från analyserna på ärendematerialet redovisas därför baserade på viktade data.

att föra in i utredningsmaterialet. I de fall kodningen har avsett hur vanligt ett särskilt förhållande är, till exempel om det finns kopplingar till andra länder i ärendet, ska omfattningen tolkas som ett minimimått på förekomsten.

Ärenden istället för brott som analysenhet

I den officiella statistiken redovisas antalet och andelen personuppklarade *brott*. I denna rapport används dock analysenheten personuppklarade respektive icke personuppklarade *ärenden*. Här förklaras varför det är denna analysenhet som används.

Ett ärende kan omfatta ett eller flera brott. I ärenden som omfattar flera brott kan ett brott personuppklasas medan andra inte personuppklasas. Principen för kodningen har varit att koda ett brott per ärende. I de ärenden som omfattar flera brott har det personuppklarade brottet kodats. Om inget av brotten har personuppklarats har huvudbrottet²⁶ i ärendet kodats och inkluderats i analyserna. I ärenden som omfattar flera brott kan det dock vara mycket svårt att tydligt urskilja exakt vilka gärningar, händelser eller personer som ingår i vilket brott. Det kan också vara svårt att urskilja vilket av brotten som är personuppklat. I dessa fall har kodarna fått instruktionen att koda hela ärendet som om det var ett (1) brott med flera gärningspersoner och ange de grövsta gärningarna, de allvarligaste skadorna etc. Kodningen har alltså inte på ett konsekvent sätt kunnat göras på brottsnivå, och har därför istället i vissa fall gjorts på ärendenivå. De flesta ärendena i materialet (85 procent) omfattar dock bara ett brott, så i majoriteten av fallen har detta inte varit ett problem. Men på grund av att kodningen inte till hundra procent har kunnat göras på brottsnivå, kommer analysenheten i denna rapport att vara ärenden.

När det i föreliggande rapport talas om personuppklarade ärenden, avses ärenden med minst ett personuppklat brott.²⁷ Med icke personuppklarade ärenden avses på motsvarande sätt ärenden där inget brott har personuppklat.

Analys

För att besvara frågorna i uppdraget har analyserna gjorts i två steg. I det första steget undersöks om ärendenas karaktär har ändrats under den studerade perioden. Det som undersöks är om andelen ärenden där försvårande omständigheter förekommer, eller där viktiga förutsättningar för personuppklarade *inte* förekommer, har ändrats mellan mätillfällena. Dessa analyser baseras på ärendematerialet.

²⁶ I praktiken det brott som det finns tydligast information om i utredningsmaterialet.

²⁷ Den rätta termen är egentligen "ett ärende med minst ett personuppklat brott". I praktiken innebär det dock att det finns minst ett brott i ärendet som i den officiella statistiken har registrerats som personuppklat.

Bedrägeriärendenas karaktär undersöks utifrån följande frågor:

- Har strukturen på den anmälda bedrägeribrottsligheten ändrats så att de typer av bedrägerier som generellt sett är svårare att utreda har blivit vanligare?
- Har det blivit vanligare att det i anmälan helt saknas uppgifter som kan kopplas till gärningspersonen?
- Har det blivit vanligare att gärningspersonen använt sig av internet för att begå sitt brott?
- Har det blivit vanligare att det finns kopplingar till utlandet i ärendena?

När det gäller misshandel undersöks samma faktorer för både misshandel mellan obekanta och misshandel mellan bekanta.

Ärendena undersöks utifrån följande frågor:

- Har det blivit vanligare med lindrigt våld och lindriga skador?
- Har det blivit vanligare att målsägaren inte vill delta i utredningen?
- Har det blivit vanligare att det helt saknas uppgifter om gärningspersonen vid anmälningstillfället? (Detta undersöks endast för misshandel mellan obekanta.)
- Har det blivit vanligare att den misstänkte nekar till skuld?
- Har det blivit vanligare med motanmälan?
- Har det blivit vanligare att vittnen inte vill eller vågar vittna?
- Har det blivit vanligare att det saknas vittnen som stödjer den misstänktes skuld?

Ärendenas karaktär och andelen personuppluarade brott

I analyssteg två undersöks om förändringarna i ärendenas karaktär kan ha haft betydelse för utvecklingen av andelen personuppluarade brott. Frågan som ställs är om den ökade andelen *icke personuppluarade* brott kan förklaras med den ökade förekomsten av försvårande omständigheter.

För att undersöka detta har de icke personuppluarade ärendena jämförts med de personuppluarade. För att få tillräckligt många personuppluarade ärenden att jämföra med de icke personuppluarade, gjordes det tilläggsurval som beskrivs ovan. Analyserna i detta andra steg baseras alltså på ärendematerialet *och* ärendena i tilläggsurvalet.

Det som undersöks är om de försvårande omständigheterna ökar lika mycket bland de personuppluarade ärendena som bland de icke personuppluarade. Resultaten tolkas på följande vis:

- Om de försvårande omständigheterna ökar lika mycket i *båda* grupperna eller mest bland de personuppluarade ärendena, bör

dessa förändringar inte ha haft en *avgörande* betydelse för den minskade personuppleringen.

- Om de försvårande omständigheterna ökar *mest* bland de *icke personupplagade* ärendena finns det däremot anledning att anta att den ökade förekomsten av försvårande omständigheter *kan* ligga bakom den minskade personuppleringen.

Denna analys ger endast en grov bild av om förändringarna i ärendenas karaktär *kan* ligga bakom den minskade personuppleringen. I en studie som denna är det svårt att räkna ut *hur stor del* av den minskade personuppleringen som förändringarna i ärendenas karaktär kan förklara. För att göra det skulle det behövas information om *skillnaden* i personupplaring mellan ärenden med respektive utan försvårande omständigheter. Det går som sagt inte att utläsa ur officiell statistik om de försvårande omständigheter som undersöks här föreligger i ett ärende eller ej. Därför finns det inte heller uppgifter om hur personuppleringen ser ut för ärenden med respektive utan dessa försvårande omständigheter. Brå gör dock en grov uppskattning av vilken betydelse en eventuell ökad andel ärenden med försvårande omständigheter kan ha haft för personuppleringen.

Analysmetod

I inledningen av detta kapitel beskrivs att ärendematerialet är relativt litet. När statistiska analyser på ett litet material ska tolkas finns det ett par faktorer som måste beaktas:

- I ett litet material kan små antalsskillnader ge stora andelsvariationer, något som kan leda till att andelsvariationerna ges för stor betydelse i tolkningarna.
- Samtidigt måste skillnader som observeras i ett litet material vara relativt stora för att det ska kunna uteslutas att de endast beror på slumpen.²⁸ Det finns alltså en risk att små skillnader som är relevanta förbises i ett litet material.

Av hänsyn till detta har analyserna för respektive brottstyp gjorts på materialet i sin helhet, alltså inte uppdelat på flera under-

²⁸ En skillnad är statistiskt signifikant om sannolikheten är tillräckligt liten för att den uppmätta skillnaden bara beror på slumpen och inte motsvaras av en lika stor skillnad i "verkligheten". En vedertagen gräns för detta är att sannolikheten måste vara mindre än 5 procent. Detta brukar kallas att skillnaden är statistiskt signifikant på 5-procentsnivån (markeras i tabellerna som $p < .05$). Detta innebär att i fem fall av hundra skulle slumpen ge en skillnad som är minst lika stor som den vi funnit i urvalet. Att en skillnad är signifikant på 10-procentsnivån betyder på motsvarande sätt att i tio fall av hundra skulle slumpen ge en skillnad som är minst lika stor som den i materialet (markeras i tabellerna som $p < .10$). Sannolikheten för att skillnaden beror på slumpen är alltså större vid denna signifikansnivå; här kommer sådana skillnader benämnas som svagt signifikanta skillnader. Ju högre signifikansnivå desto mindre säkert är det alltså att den uppmätta skillnaden också skulle föreligga om analyserna hade gjorts på samtliga anmälningar från de aktuella åren.

grupper. För att inte ”missa” relevanta förändringar i ärendenas karaktär, kommer även skillnader som bara är svagt statistiskt signifikanta att följas upp i analyssteg två.²⁹ Dessutom beaktas förändringar i ärendenas karaktär mellan 2006 och 2010 som relevanta, trots att det är mellan 2010 och 2013 som andelen personuppklarade brott minskar mest.

²⁹ Andelsskillnaderna mellan åren har signifikanstestats (z-test) med hjälp av statistikprogrammet SPSS.

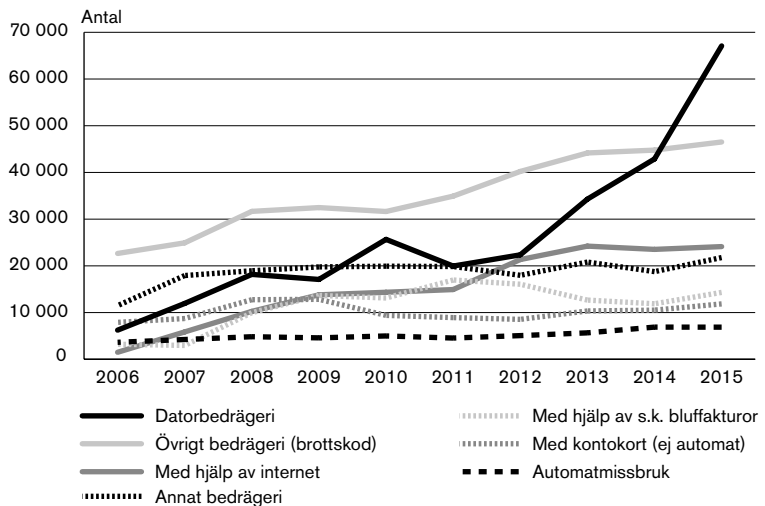
Ärendenas karaktär

Har då ärendenas karaktär förändrats? Här redovisas i hur stor andel av ärendena som olika försvårande omständigheter förekommer. Frågan är om andelen brottsärenden med försvårande omständigheter har ökat mellan åren 2006, 2010 och 2013. Först redovisas bedrägeriärendenas karaktär, och därefter misshandelsärendenas. Avsnitten om respektive brottstyp avslutas med en analys av om de försvårande omständigheterna ökar lika mycket bland de icke personupklarade ärendena som bland de personupklarade.

Bedrägeri

Innan resultaten från analyserna av ärendematerialet presenteras, redovisas utvecklingen av de största kategorierna av bedrägerier enligt anmälningsstatistiken (figur 4).

Figur 4. Utvecklingen (antal) mellan åren 2006–2015 av de till antalet största typerna av bedrägeri enligt officiell anmälningsstatistik.



Den typ av bedrägerier som har ökat mest enligt den officiella anmälningsstatistiken är *datorbedrägerier*. Antalet anmälningar om datorbedrägeri ökade från 20 000 under 2012 till närmare 70 000 under 2015. Även antalet anmälningar om *övriga bedrägerier*, liksom anmälningar om *bedrägeri med hjälp av internet*, har ökat.

I tidigare studier har Brå visat att det finns en osäkerhet kring hur brottskoderna för bedrägerier ska användas (Brå 2012). Men även om det finns inkonsekvenser i hur brottskoderna används är det tydligt att det har skett förändringar i vilka typer av bedrägerier som anmälts under den studerade perioden.

I den tidigare kartläggningen av bedrägeribrottsligheten i Sverige kunde Brå urskilja sex olika typer av bedrägerier, som sinsemellan hade olika förutsättningar att personuppklasas (Brå 2016b). Utvecklingen av andelen anmälningar enligt en uppdelning i dessa specifika bedrägerityper går inte att utläsa ur den officiella statistiken. För detta måste en manuell kategorisering av ärenden göras, vilket också har gjorts i det ärendematerial som Brå analyserat i denna studie.

Andelen svåruppklarade bedrägerityper ökar något i ärendematerialet

De bedrägerityper som enligt Brås tidigare kartläggning är svårast att personuppklara generellt sett är *kort- och kontobedrägerier*, *kreditbedrägerier* och *övriga telefon- och internetbedrägerier*. De bedrägerityper som har bäst förutsättningar att personuppklasas är annonsbedrägerier, *fakturabedrägerier* och *bidragsbedrägerier* (Brå 2016b).

Flera av kategorierna blir mycket små i ärendematerialet. I tabell 3 slås de därför ihop i två bedrägerityper: de som är svårast att personuppklara respektive de som har bäst förutsättningar att personuppklasas.

Kategorin *annat bedrägeri* utgör en fjärdedel av ärendena år 2006, för att därefter minska. Denna kategori utgörs i huvudsak av så kallade snyltningsbedrägerier (38 procent), det vill säga att gärningspersonen har smitit från en taxi-, hotell- eller restaurangnota, eller liknande. Men där ingår också olika typer av checkbedrägerier och andra ovanligare brott som inte passar in i någon av de sex huvudkategorierna. I majoriteten av dessa ärenden är det antingen så att gärningspersonen är identifierad eller att det finns uppgifter i anmälan som skulle kunna leda till en misstänkt gärningsperson.³⁰ I endast ett fåtal av dessa ärenden har brotten

³⁰ Sådana uppgifter kan exempelvis vara person- eller företagsnamn, kontonummer, postadress, e-post- eller IP-adress eller telefonnummer.

begåtts över internet och/eller från ett annat land. I tabell 3 inkluderas de därför i sammanslagningen av ärenden med generellt sett goda förutsättningar att personuppklaras.

Tabell 3. Fördelning av olika bedrägerityper i ärendematerialet. Andelar i procent.

	2006 (n=117)	2010 (n=141)	2013 (n=148)	Hela materialet (n=406)
Bedrägerityper som generellt sett är svåra att personuppklara	45	46	54	49
varav:				
konto- och kortbedrägeri	24	28	26	26
kreditbedrägeri	14	17	17	16
övriga telefon- och internetbedrägerier	8	1	12	7
Bedrägerityper som generellt sett har goda förutsättningar att personuppklaras	55	54	46	51
varav:				
fakturabedrägeri	7 ¹	14	18 ¹	13
annonsbedrägeri	10	18 ²	7 ²	12
bidragsbrott	13	10	11	11
annat bedrägeri	25 ³	12	10	15
Summa andelar	100	100	100	100

¹ Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2013 är statistiskt signifikant ($p < .05$).

² Andelsskillnaden mellan åren 2010 och 2013 är statistiskt signifikant ($p < .05$).

³ Andelsskillnaderna mellan åren 2006 och 2010 samt mellan åren 2006 och 2013 är statistiskt signifikanta ($p < .05$).

Andelen ärenden som generellt sett är svåra att personuppklara är högre 2013 än de tidigare två åren i ärendematerialet. Andelsskillnaderna mellan åren för de sammanslagna kategorierna i tabell 3 är dock inte statistiskt signifikanta, vilket gör det osäkert att dra några direkta slutsatser.

De mest svåruppklarade kontobedrägerierna har ökat under 2015 och 2016

Konto- och kortbedrägerierna är den enskilda största kategorin i ärendematerialet (se tabell 3). Dessa i sin tur består både av så kallade Card-Present-bedrägerier (CP-bedrägerier), där gärningspersonen har tillgång till det *fysiska* betal-/kontokortet, och av Card-Not-Present-bedrägerier (CNP-bedrägerier), där gärningspersonen använt betal-/kontokortuppgifter (mer om detta i bilaga 1). I Brås tidigare kartläggning beskrivs CP-bedrägerierna ha bättre förutsättningar att personuppklaras än CNP-bedrägerierna (Brå 2016b).

Har det då inom de anmälda konto- och kortbedrägerierna skett en strukturförändring, så att det i högre grad är de mer svåruppklarade CNP-bedrägerierna som anmäls? Det ärendematerial som

Brå har analyserat är för litet för att det ska bli meningsfullt att bryta ner konto- och kortbedrägerierna i ytterligare undergrupper.

Polisens nationella bedrägericenter (NBC) har däremot gjort egna analyser av vilka typer av bedrägerier som ingår i det stora inflödet av ärenden under 2015 och 2016. Enligt deras analyser har anmälningarna om CNP-bedrägerier ökat, från cirka 4 000 brott per månad under 2015 till cirka 7 000 under maj 2016. Mycket pekar alltså på att anmälningar om svåruppklarade bedrägerier ökar, och då särskilt de synnerligen svåruppklarade CNP-bedrägerierna.

Något vanligare att det saknas uppgift om gärningspersonen i anmälningarna från 2010 och 2013

Utmärkande för de typer av bedrägerier som, enligt Brås tidigare kartläggning, har *goda* förutsättningar att personuppklaras är att det vid anmälningstillfället finns information som kan leda till att en misstänkt person identifieras. Gemensamt för de bedrägerityper som är generellt svåra att personuppklara är tvärtom att gärningspersonen ofta begår brottet utan någon direktkontakt med målsägaren eller något potentiellt vittne och att det därför saknas uppgifter som kan leda till en misstänkt gärningsperson (Brå 2016b).

Sedan november 2012 kan kortrelaterade bedrägerier anmälas via polisens internetjänst. Efter det fördubblades antalet bedrägerianmälningar över internet på ett år (Brå 2015e). Brå har i tidigare studier beskrivit att anmälningar som kommer in via internet ofta är av så pass dålig kvalitet att de inte håller som underlag för att inleda en förundersökning (2013b). Här undersöks om det har blivit vanligare att det i anmälningar om bedrägeri saknas uppgifter som skulle kunna leda till att en gärningsperson identifieras.

I tabell 4 redovisas

1. andelen ärenden där det i anmälan inte finns några uppgifter alls om gärningspersonen
2. andelen ärenden där det framkommer viss information (exempelvis person- eller företagsnamn, kontonummer, postadress, e-post- eller IP-adress eller telefonnummer)³¹
3. andelen ärenden där en gärningsperson är utpekad/identifierad redan vid anmälningstillfället.

³¹ Dessa typer av information är av väldigt olika slag. De är rimligen olika "givande" för en brottsutredning. Materialet är dock för litet för att det ska bli meningsfullt att dela upp det i flera kategorier baserat på vilka typer av information som finns i anmälan.

Analysen visar att andelen ärenden i materialet där det i anmälan inte finns några uppgifter alls om gärningspersonen ökar efter 2006. Mellan 2010 och 2013 är det dock ingen skillnad. På motsvarande sätt blir det mindre vanligt mellan 2006 och 2010 att gärningspersonen är utpekad/identifierad redan vid anmälningstillfället.

Tabell 4. Bedrägeriärenden i materialet där det i anmälan finns, respektive inte finns, uppgifter som kan kopplas till vem gärningspersonen är. Andelar i procent.

	2006 (n=117)	2010 (n=141)	2013 (n=148)	Hela materialet (n=406)
Inga uppgifter om gärningspersonen	25 ¹	36 ¹	35	33
Det finns uppgifter om gärningspersonen	43	44	39	42
Gärningspersonen är utpekad/identifierad	33 ²	20 ²	26	26
Summa andelar	100 ³	100	100	100

¹ Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2010 är svagt statistiskt signifikant ($p < .10$).

² Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2010 är statistiskt signifikant ($p < .05$).

³ På grund av att andelarna har avrundats till heltal blir summan inte exakt 100 procent.

Det finns alltså en tendens i materialet som pekar på att det efter 2006 har blivit svårare att personupplära bedrägerier, eftersom det oftare saknas information som kan leda fram till vem gärningspersonen är. Det är rimligt att tänka sig att det med hjälp av internet blir allt lättare att begå bedrägerier utan någon direktkontakt med målsägaren och utan att lämna identifierbara spår. Härnäst undersöks om det totalt sett har blivit vanligare att anmälda bedrägerier har begåtts över internet.

Något högre andel ärenden med inslag av internet i ärendena från 2013

Att ett brott har begåtts över internet försvårar utredningen och gör det svårare att personupplära brottet. Detta gäller för samtliga typer av bedrägerier (Brå 2016b). Här undersöks därför om det har blivit vanligare att brotten i ärendematerialet, oavsett typ, har begåtts över internet.

Det är inte alltid helt tydligt i utredningsmaterialet om brottet har begåtts över internet eller ej. I fall där det till exempelvis har dragits pengar från målsägarens konto, trots att målsägaren har kvar det aktuella kontokortet, framgår det inte alltid om gärningspersonen har kommit över kort-/kontouppgifterna via

internet eller genom att manipulera kortläsare (så kallad skimming). Det som redovisas i tabell 5 är därför ett grovt mått på hur vanligt det är att brottet har begåtts med hjälp av internet.

Tabell 5. Bedrägeriärenden i materialet där det framgår att gärningspersonen använt sig av internet för att begå brottet. Andelar i procent.

	2006 (n=117)	2010 (n=141)	2013 (n=148)	Hela materialet (n=406)
Gärningspersonen har använt internet	29	30	38	33
Gärningspersonen har inte använt internet	71	70	62	68
Summa andelar	100	100	100	100 ¹

¹ På grund av att andelarna har avrundats till heltal blir summan inte exakt 100 procent.

Andelsskillnaderna i tabell 5 är inte statistiskt signifikanta. De skillnader som finns antyder dock att brotten oftare begicks över internet 2013 än tidigare. Denna slutsats stöds av utvecklingen enligt den officiella statistiken, där anmälningar om datorbedrägerier och bedrägerier med hjälp av internet ökat kraftigt framförallt i slutet av perioden (se figur 4).

Oftare kopplingar till utlandet i ärendena från 2010 och 2013

Om det i ett ärende finns kopplingar till utlandet blir utredningen både mer komplicerad och mer resurskrävande (Brå 2016b). Om spåren i ett ärende leder utomlands minskar alltså sannolikheten för att brotten i ärendet ska personuppklaras. Här undersöks om detta har blivit vanligare i ärendematerialet.

Att det i ett ärende finns kopplingar till utlandet kan framkomma på olika sätt. Exempelvis kan det framgå på en faktura att avsändaren är ett företag med adress i ett annat land. Det kan också framgå att ett konto som målsägaren har satt in pengar på, och som antas tillhöra en bedragare, går till en bank i ett annat land. Det kan mycket väl finnas kopplingar till utlandet i fler ärenden än vad som framkommer explicit i ärendematerialet, så det som redovisas i tabell 6 ska ses som ett minimimått på omfattningen av internationella kopplingar.

Analysen visar att det har blivit vanligare med någon form av internationell koppling i ärendena. Andelsskillnaderna är dock bara statistiskt signifikanta mellan 2006 och 2010. Efter 2010 minskar andelen, men skillnaden är inte statistiskt signifikant. I det här fallet skulle det ha behövts fler mätpunkter för att kunna bedöma om trenden är uppåtgående eller ej.

Tabell 6. Bedrägeriärenden i materialet där det framkommer att det finns kopplingar till utlandet. Andelar i procent.

	2006 (n=117)	2010 (n=141)	2013 (n=148)	Hela materialet (n=406)
Kopplingar till utlandet	11 ¹	23 ¹	18	18
Inga kopplingar till utlandet	89	77	82	82
Summa andelar	100	100	100	100

¹ Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2010 är statistiskt signifikant ($p < .05$).

Eftersom statistiken från Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten (se inledningen) pekar på att det generellt sett har blivit vanligare med internationella kopplingar i brottsärenden, är det inte orimligt att det också ökat bland bedrägerierna.

Vanligare med fler försvårande omständigheter i samma ärende efter 2006

Hittills har utvecklingen av *enskilda* försvårande omständigheter presenterats. Det är dock inte orimligt att dessa försvårande omständigheter ofta sammanfaller i ett och samma ärende, vilket borde göra dessa ärenden synnerligen svåra att personupplära. Härnäst undersöks hur vanligt det är att det helt saknas information om gärningspersonen i anmälan *och* att brottet har begåtts över internet *och* att det finns kopplingar till utlandet.

I totalt två procent av ärendena förekommer samtliga tre försvårande omständigheter samtidigt (ej i tabell). Andelen ärenden där minst två av de försvårande omständigheterna förekommer samtidigt ökar från 11 till 20 procent mellan 2006 och 2013. Ökningen i materialet sker mellan 2006 och 2010 och därefter ligger nivån oförändrad (se tabell 7).

Tabell 7. Bedrägeriärenden i materialet där det förekommer noll till tre försvårande omständigheter. Andelar i procent.

	2006 (n=117)	2010 (n=141)	2013 (n=148)	Hela materialet (n=406)
Inga försvårande omständigheter	50	39	39	42
En försvårande omständighet	39	39	41	40
Två eller tre försvårande omständigheter	11 ¹	21	20	18
Summa andelar	100	100 ²	100	100

¹ Andelsskillnaderna mellan åren 2006 och 2010 samt mellan åren 2006 och 2013 är statistiskt signifikanta ($p < .05$).

² På grund av att andelarna har avrundats till heltal blir summan inte exakt 100 procent.

Detta antyder alltså att bedrägeriärendena i materialet har blivit svårare att utreda och personuppklara. Frågan är nu om detta kan ligga bakom utvecklingen av andelen personuppklarade bedrägerier.

Betydelsen av att andelen bedrägerier med försvårande omständigheter har ökat

I ärendematerialet finns det alltså en tendens som pekar på att bedrägerier har blivit svårare att personuppklara. Frågan är nu om de svåruppklarade ärendena har blivit vanligare bland de icke-personuppklarade ärendena än bland de personuppklarade. Det skulle i så fall antyda att den ökade andelen ärenden med försvårande omständigheter *kan* ligga bakom utvecklingen av andelen personuppklarade bedrägerier.

Det visar sig i tabell 8 att det *är* bland de icke personuppklarade ärendena som andelen med flera försvårande omständigheter ökar. Bland de icke personuppklarade ärendena ökar andelen där det förekommer minst två försvårande omständigheter samtidigt från 13 till 23 procent mellan åren 2006 och 2013. Det finns i stort sett inga sådana ärenden bland de personuppklarade, vilket antyder att sådana ärenden mycket sällan personuppklasas. Att dessa ärenden har blivit vanligare under den studerade perioden (se tabell 7) bör alltså ha haft en viss betydelse för den totala utvecklingen av andelen personuppklarade bedrägerier.

Tabell 8. Ärenden där försvårande omständigheter förekommer. Uppdelat på icke personuppklarade respektive personuppklarade bedrägeriärenden. Andelar i procent.

		2006	2010	2013	Hela materialet
Icke personuppklarade (n=351)	Två eller tre försvårande omständigheter samtidigt	13 ¹	26 ¹	23	21
	Information om gärningspersonen saknas helt	29 ¹	43 ¹	39	38
	Internet	24	28	41 ²	31
	Kopplingar till utlandet	12 ¹	28 ¹	20	21
Personuppklarade (n=195)	Två eller tre försvårande omständigheter samtidigt	0	2	0	1
	Information om gärningspersonen saknas helt	5	8	0	4
	Internet	39	39	20 ²	32
	Kopplingar till utlandet	2	4	3	4

¹ Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2010 är statistiskt signifikant ($p < .05$).

² Andelsskillnaderna mellan åren 2006 och 2013 samt mellan åren 2010 och 2013 är statistiskt signifikanta ($p < .05$).

I tabell 8 redovisas också andelen ärenden där de enskilda försvårande omständigheterna förekommer. Andelen ärenden där det helt saknas information om gärningspersonen eller där det finns kopplingar till utlandet ökar bland de icke personuppklarade ärendena. En relativt liten andel återfinns bland de personuppklarade. Att dessa enskilda omständigheter blir vanligare bör alltså också kunna påverka personuppklaringen negativt.

När det gäller ärenden där brottet har begåtts över internet framträder ett särskilt intressant mönster. Under 2006 och 2010 är andelen internetbedrägerier *högre* bland de personuppklarade ärendena än bland de icke personuppklarade. Under 2013 är förhållandet omvänt (se tabell 8). Detta skulle kunna tolkas som att de svåruppklarade internetbedrägerierna både ökar (vilket är tydligt i den officiella anmälningstatistiken, men inte lika tydligt i ärendematerialet) och dessutom blivit svårare att personuppklara.³²

Till detta kommer att Brå i tidigare studier har uppmärksammat att kompetensen inom rättsväsendet generellt sett är bristfällig vad gäller att utreda och klara upp brott som begås över internet (t.ex. Brå 2015a, Brå 2016b, Brå 2016e). Det är alltså högst sannolikt att en ökning av bedrägerier som begås över internet får negativa konsekvenser för personuppklaringen.

Misshandel

När det gäller misshandel har Brå alltså urskilt ett antal faktorer och omständigheter rörande brottets och ärendets karaktär som påverkar sannolikheten för personuppklarings. De omständigheter som undersöks här är:

- Våldets och skadornas karaktär
- Målsägarens vilja att delta i utredningen
- Hur känd gärningspersonen var vid anmälningstillfället
- Om den misstänkte erkände
- Om den misstänkte gjort en motanmälan
- Vittnenas medverkan i utredningen

Ärenden som rör misshandel mellan obekanta och ärenden som rör misshandel mellan bekanta redovisas var för sig. Detta görs därför att utvecklingen av andelen personuppklarade brott ser

³² Även om materialet är för litet för att brytas ner i flera undergrupper, kan det nämnas att det, bland de ärenden i materialet där brottet har begåtts över internet, blir vanligare att det helt saknas uppgift om gärningspersonen (från 21 till 32 procent mellan åren 2006 och 2013), liksom att det finns kopplingar till utlandet (från 3 till 13 procent mellan åren 2006 och 2013). Det finns alltså en tendens i ärendematerialet som pekar på att internetärendena kan ha blivit svårare att personuppklara.

lite olika ut för dessa två typer av misshandel (se figur 3). Det är alltså tänkbart att också de försvärande omständigheterna har utvecklats på olika sätt för de två olika typerna av misshandel.

Dessutom representerar de två typerna av misshandel olika slags ärenden. Misshandel mellan obekanta utspelar sig ofta i offentliga miljöer mellan män.³³ Misshandel mellan bekanta utspelar sig däremot ofta i hemmiljö mellan närstående, och målsägarna är oftare kvinnor.³⁴ Dessa skillnader skapar rimligen olika förutsättningar för polis och åklagare att utreda och personupplära brotten.³⁵ Det gäller inte minst sannolikheten att identifiera en misstänkt gärningsperson, samt de inblandades (målsägare, misstänkta och vittnen) incitament att delta i utredningen.

I den första delen av resultatavsnittet undersöks om andelen ärenden med försvärande omständigheter har ökat i ärendematerialet. Därefter undersöks om en sådan eventuell ökning skulle kunna förklara utvecklingen av andelen personupplärade misshandelsbrott.

Våldets och skadornas karaktär

Att graden av våld och skador påverkar sannolikheten för att en förundersökning ska inledas, för att relevanta utredningsåtgärder ska vidtas samt för att brottet ska personuppläras har Brå visat i tidigare studier (Brå 2007, Brå 2009, Brå 2008b). Dels är lindriga ärenden ofta lägre prioriterade av polisen (Brå 2007, Brå 2009) och dels kan det vara svårare att styrka brottet när det exempelvis inte finns några synliga skador (Brå 2008b). Ärenden där både våldet och skadorna är lindriga bör utifrån detta ha lägst sannolikhet att personuppläras.

I detta avsnitt undersöks om karaktären på våldet och skadorna har förändrats i ärendematerialet. För att undersöka detta har typen av våld och skador delats in i tre olika kategorier, enligt följande:

³³ I 84 procent av ärendena om misshandel mellan obekanta hade misshandeln ägt rum på allmänplats inomhus eller utomhus och i 80 procent av ärendena var både målsägare och misstänkta män.

³⁴ I 62 procent av ärendena rörande misshandel mellan bekanta hade misshandeln ägt rum i hemmiljö. I 54 procent av ärendena var den misstänkta gärningspersonen närstående till målsägaren. 53 procent av målsägarna var kvinnor och 80 procent av de misstänkta var män.

³⁵ Under hela den studerade perioden är personupplärningen högre för misshandel mellan bekanta än mellan obekanta. Om detta beror på skillnader i förekomsten av försvärande omständigheter eller på skillnader i polisens och åklagare prioritering av, och sätt att arbeta med, dessa olika typer av misshandelsbrott är en fråga som ligger utanför ramen för denna studie.

Typ av våld

Lindrigt våld

Knuff, enstaka slag med öppen hand, lättare spark, dra i hår, bett, rivning, "ta tag", skaka, försök till slag eller spark.

Mindre grovt våld

Upprepade slag med öppen hand, enstaka slag med knuten hand, enstaka hård spark, skallning.

Grovt eller mycket grovt våld (inklusive vapen eller tillhygge)

Upprepade slag med knutna nävar, flera hårda sparkar, flera skallningar, strypning samt ärenden där gärningspersonen dessutom använt någon form av vapen eller tillhygge (det vill säga skjutvapen, knivar och andra stickande eller skärande föremål samt andra föremål som använts som slagvapen).

Typ av skador

Inga synliga fysiska skador

Inga synliga fysiska skador, målsägaren kan dock beskriva ömhet.

Lindriga skador

Blåmärke, rodnad, rispa lätt svullnad/bula

Allvarliga eller mycket allvarliga fysiska skador

Hjärnskakning, större bula/utgjutelse, blödande sår, skadade/utslagna tänder, fraktur.

Här undersöks också om andelen ärenden där *både* våldet och skadorna varit lindriga har ökat. Sådana ärenden bör utifrån ovan resonemang vara både lågt prioriterade och ha särskilt dåliga förutsättningar att personuppklaras. För att undersöka detta delas ärendematerialet in i tre misshandelskategorier baserade på typerna av våld och skador (se ovan). Dessa tre kategorier är:

- *Lindrig misshandel* där våldet varit lindrigt och där målsägaren fått som mest lindriga skador.³⁶
- *Mindre allvarlig misshandel*, där våldet varit mindre grovt och där målsägaren fått som mest lindriga skador.³⁷ Det som skiljer denna misshandel från kategorin lindrig misshandel är alltså typen av våld.
- *Allvarlig och mycket allvarlig misshandel*, där våldet varit grovt eller mycket grovt, eller där målsägaren fått allvarliga eller mycket allvarliga skador.

Andelen lindriga misshandelsärenden mellan obekanta ökar något

Inledningsvis redovisas här förändringarna i materialet när det gäller typen av våld respektive typen av skador separat. Därefter redogörs i hur stor andel av ärendena som både våldet och skadorna varit lindriga.

³⁶ De ärenden där våldet varit lindrigt, men där det inte framgår vilka skador målsägaren har fått, inkluderas också i denna kategori. Likaså inkluderas de ärenden där målsägaren fått som mest lindriga skador men där det inte framgår vilken typ av våld som gärningspersonen utövat.

³⁷ I denna kategori ingår också de ärenden där gärningspersonen utövat mindre grovt våld men där det inte framgår vilken typ av skador som målsägaren fått.

Andelen misshandelsärenden med *lindrigt våld* mellan obekanta ökar mellan 2006 och 2010. Mellan 2010 och 2013 är det däremot ingen skillnad (se tabell 9).³⁸ Förändringarna av våldets karaktär i ärendematerialet sammanfaller alltså inte i tid med den minskade andelen personuppklarade brott enligt den officiella statistiken (se figur 3).

Tabell 9. Typ av våld i ärenden rörande misshandel mellan obekanta. Andelar i procent.

	2006 (n=133)	2010 (n=144)	2013 (n=136)	Hela materialet ¹ (n=413)
Lindrigt våld	14 ²	22	23	20
Mindre grovt våld	29	26	22	26
Grovt och mycket grovt våld (inkl. vapen/tillhygge)	56	51	55	54
Summa andelar	100 ³	100 ³	100	100

¹ I totalt 29 ärenden framgår det inte vilken typ av våld gärningspersonen har utövat.

² Andelsskillnaderna mellan åren 2006 och 2010 samt mellan 2006 och 2013 är svagt statistiskt signifikanta ($p < .10$).

³ På grund av att andelarna har avrundats till heltal blir summan inte exakt 100 procent.

Ser man däremot till andelen ärenden där målsägaren inte fått några synliga fysiska skador, sker det en viss ökning efter 2010, det vill säga då personuppklaringen börjar gå ner (se figur 9). Andelsskillnaden är dock inte statistiskt signifikant (se tabell 10).

Tabell 10. Typ av skador som målsägaren fått i ärenden rörande misshandel mellan obekanta. Andelar i procent.

	2006 (n=118)	2010 (n=127)	2013 (n=126)	Hela materialet ¹ (n=371)
Inga synliga fysiska skador	25	26	34	28
Lindriga skador	39	38	39	39
Allvarliga och mycket allvarliga fysiska skador	36	36	27	33
Summa andelar	100	100	100	100

¹ I totalt 71 ärenden framgår det inte vilka skador som målsägaren har fått.

Nedgången i personuppklaringen vid misshandel mellan obekanta tycks alltså inte på ett tydligt sätt kunna förklaras av förändringar i enbart våldets eller skadornas karaktär. Kan man då se en ökad andel ärenden där både våldet och skadorna varit lindriga, under den studerade perioden? Ja, andelen i ärendematerialet har ökat mellan 2006 och 2013 (se tabell 11). Andels-

³⁸ I totalt 17 procent av ärendena som rör misshandel mellan obekanta har gärningspersonen använt någon form av vapen eller tillhygge; det är inga skillnader mellan åren med avseende på detta (ej i tabell).

skillnaden är statistiskt signifikant på 10-procentsnivån, vilket innebär att den är svagt statistiskt signifikant. Tolkningen här blir ändå att det i ärendematerialet finns en tendens som pekar på att andelen ärenden om lindrig misshandel mellan obekanta, där både våldet och skadorna varit av lindrig karaktär och som därför har generellt låg sannolikhet att personuppklaras, har ökat mellan 2006 och 2013.

Tabell 11. Typ av misshandel i ärenden rörande misshandel mellan obekanta. Andelar i procent.

	2006 (n=140)	2010 (n=147)	2013 (n=142)	Hela materialet ¹ (n=429)
Lindrig misshandel	15 ²	20	24 ²	20
Mindre allvarlig misshandel	22	20	16	19
Allvarlig och mycket allvarlig misshandel	63	60	60	61
Summa andelar	100	100	100	100

¹ I totalt 13 ärenden framgår *varken* typen av våld eller typen av skador.

² Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2013 är svagt statistiskt signifikant ($p < .10$).

Andelen allvarliga misshandelsärenden mellan bekanta minskar
Redovisningen övergår nu till ärendena om misshandel mellan bekanta. Också här redovisas först typen av våld respektive skador separat, och därefter typen av misshandel.

För misshandel mellan bekanta framträder inga skillnader mellan åren vad gäller andelen ärenden med lindrigt våld. Däremot ökar andelen ärenden med mindre grovt våld, och ärenden med grovt och mycket grovt våld minskar (se tabell 12).³⁹ Andelsskillnaden är statistiskt signifikant mellan 2010 och 2013.

Tabell 12. Typ av våld i ärenden rörande misshandel mellan bekanta. Andelar i procent.

	2006 (n=137)	2010 (n=140)	2013 (n=141)	Hela materialet ¹ (n=418)
Lindrigt våld	24	28	28	27
Mindre grovt våld	28	25 ²	38 ²	30
Grovt och mycket grovt våld (inkl. vapen/tillhygge)	48	47 ²	34 ²	43
Summa andelar	100	100	100	100

¹ I totalt 16 ärenden framgår det inte vilken typ av våld gärningspersonen har utövat.

² Andelsskillnaden mellan 2010 och 2013 är statistiskt signifikant ($p < .05$).

³⁹ I totalt åtta procent av ärendena som rör misshandel mellan bekanta har gärningspersonen använt någon typ av vapen eller tillhygge. Mellan 2010 och 2013 har andelen minskat från elva till fem procent (ej i tabell).

Ökningen av andelen ärenden med mindre grovt våld i materialet sker alltså samtidigt som nedgången i personuppleringen enligt den officiella statistiken (jämför figur 3). Det är dock tveksamt om ärenden där gärningspersonen utövat mindre grovt våld (se beskrivningen av våldskategorierna ovan) tillhör dem som ofta prioriteras ner av polisen. Det är alltså oklart vilken betydelse ökningen av sådana ärenden kan förväntas ha för utvecklingen av personuppleringen.

Ser man till de skador som målsägarna i ärendematerialet fått har det inte skett några stora förändringar mellan åren. Andelen ärenden där målsägaren inte fått några synliga fysiska skador ökar visserligen, men skillnaderna mellan åren är inte statistiskt signifikanta (se tabell 13).

Tabell 13. Typ av skador som målsägaren fått i ärenden rörande misshandel mellan bekanta. Andelar i procent.

	2006 (n=126)	2010 (n=130)	2013 (n=138)	Hela materialet ¹ (n=394)
Inga synliga fysiska skador	24	25	30	26
Lindriga skador	57	54	53	55
Allvarliga fysiska skador	19	21	17	19
Summa andelar	100	100	100	100

¹ I totalt 40 ärenden framgår det inte vilka skador som målsägaren har fått.

I tabell 14 tas hänsyn till både våldet och skadorna. Till skillnad från resultaten för misshandel mellan obekanta ökar inte andelen lindriga misshandelsärenden mellan bekanta. Det visar sig istället att andelen mindre allvarliga ärenden ökar, och att andelen allvarliga och mycket allvarliga misshandelsärenden minskar efter 2010 (se tabell 14).

Tabell 14. Typ av misshandel i ärenden rörande misshandel mellan bekanta. Andelar i procent.

	2006 (n=141)	2010 (n=145)	2013 (n=146)	Hela materialet ¹ (n=432)
Lindrig misshandel	26	26	29	27
Mindre allvarlig misshandel	24	21 ²	33 ²	26
Allvarlig och mycket allvarlig misshandel	50	53	38 ³	47
Summa andelar	100	100	100	100

¹ I totalt två ärenden framgår varken typen av våld eller typen av skador.

² Andelsskillnaden mellan åren 2010 och 2013 är svagt statistiskt signifikant ($p < .10$).

³ Andelsskillnaderna mellan åren 2006 och 2013 och mellan 2010 och 2013 är statistiskt signifikanta ($p < .05$).

När det gäller misshandel mellan bekanta har det alltså inte skett någon ökning av ärenden som, på grund av våldet och skadorna, är generellt lågprioriterade eller särskilt svåra att utreda. De förändringar som sker när det gäller våldet och skadorna i dessa ärenden är därför svåra att tolka i förhållande till den minskade personuppleringen.

Målsägarens vilja att delta i utredningen är oförändrad

Att det finns en målsägare som vill medverka i utredningen är en viktig, men inte nödvändig, förutsättning för att ett ärende om misshandel ska utredas och personupplaras.⁴⁰ I praktiken har dock målsägarens medverkan betydelse både för att polisen ska inleda en utredning (Brå 2007, Brå 2009) och för att en inledd utredning ska leda fram till personupplaring (Brå 2008b).

Här undersöks om andelen ärenden där målsägaren inte vill delta i utredningen, eller inte vill att den ska fullföljas, har ökat i materialet. Det har kodats som bristande samarbetsvilja om målsägaren

- inte vill att anmälan upprättas
- inte vill att utredningen fullföljs
- inte återger något av händelsen i förhör
- inte medverkar i förhör eller andra delar där målsägarens medverkan efterfrågas.

Det går inte att veta om polisen alltid har dokumenterat att dessa omständigheter föreligger när så är fallet. Omfattningen ska därför ses som ett minimimått på hur ofta det förekommer.

I cirka en femtedel av ärendena om misshandel mellan *obekanta* framkommer det att målsägaren på något sätt uppvisat en ovilja att medverka i utredningen (se tabell 15). Detta har inte förändrats över tid i ärendematerialet.

Tabell 15. Ärenden rörande misshandel mellan obekanta där målsägaren uppvisar ovilja att delta i utredningen. Andelar i procent.

	2006 (n=145)	2010 (n=149)	2013 (n=148)	Hela materialet (n=442)
Målsägaren ovillig att delta i utredningen	23	24	20	23
Målsägaren villig att delta i utredningen	77	76	80	77
Summa andelar	100	100	100	100

⁴⁰ Misshandel är ett brott som ligger under så kallat allmänt åtal. Det innebär att en åklagare är skyldig att väcka åtal för brottet om tillräckliga skäl för åtal finns, oavsett om målsägaren vill det eller inte.

Det är totalt sett något vanligare i ärenden som rör misshandel mellan *bekanta* att målsägaren inte vill delta i utredningen. Inte heller här har det dock skett någon förändring med avseende på andelen ärenden där målsägaren uppvisat bristande samarbetsvilja (se tabell 16).

Tabell 16. Ärenden rörande misshandel mellan bekanta där målsägaren uppvisar ovilja att delta i utredningen. Andelar i procent.

	2006 (n=143)	2010 (n=145)	2013 (n=146)	Hela materialet (n=434)
Målsägaren ovillig att delta i utredningen	39	37	37	38
Målsägaren villig att delta i utredningen	61	63	63	62
Summa andelar	100	100	100	100

I Brås tidigare studie om målsägares medverkan i rättsprocessen (Brå 2016:8) framkommer det att målsägarens motiv till att inte medverka påverkar hur polisen prioriterar ärendet. I den studien framkommer det att ärendet prioriteras högt om målsägaren avstår på grund av rädsla, men att det däremot prioriteras lågt om målsägaren avstår på grund av ointresse.

Sambandet mellan målsägandens medverkan och sannolikheten för att ärendet ska personuppklaras är alltså inte nödvändigtvis ett direkt samband. Resultaten pekar dock på att den minskade personuppklaringen av de två typerna av misshandel inte kan förklaras av att målsägare oftare, oavsett motiv, avstår från att delta i utredningen eller uttrycker önskemål om att utredningen ska avslutas.

Det kan ha blivit mindre vanligt att gärningspersonen är identifierad vid anmälningstillfället

Ärenden där det helt saknas uppgifter om gärningspersonen torde vara svårare att klara upp än ärenden där det finns sådana uppgifter, eller där gärningspersonen redan är identifierad vid anmälningstillfället. I Brås tidigare studie om polisens utredning av misshandel mellan obekanta beskrevs det att ärenden där det inte finns uppgifter om gärningspersonen (eller endast signalement) sorteras bort, till förmån för ärenden där någon frihetsberövats eller där det finns namn och adress på den misstänkte (Brå 2007, Brå 2009).

Huruvida det har blivit vanligare att det helt saknas uppgifter om gärningspersonen i anmälan undersöks bara för misshandel mellan obekanta. I ärenden som rör misshandel mellan bekanta är den misstänkte gärningspersonen ju (per definition) bekant med målsägaren.

Andelen ärenden där det *helt* saknas uppgifter om gärningspersonen, det vill säga ärenden som bör vara svårast att personupplära, har inte ökat i materialet. Den största förändringen i materialet är att andelen ärenden där gärningspersonen *är* utpekad och identifierad redan i anmälan minskar efter 2006 (men däremot inte efter 2010) (se tabell 17). Andelsskillnaden är dock inte statistiskt signifikant.

Tabell 17. Ärenden, rörande misshandel mellan obekanta, där gärningspersonen är identifierad, där det finns uppgifter om vem gärningspersonen kan vara samt där det saknas uppgifter om gärningspersonen vid anmälningstillfället. Andelar i procent.

	2006 (n=144)	2010 (n=145)	2013 (n=143)	Hela materialet ¹ (n=432)
Gärningspersonen identifierad i anmälan	45	38	36	39
Det finns tips/uppgifter (t.ex. namn, adress, arbetsplats) om gärningspersonen	20	18	24	21
Inga uppgifter/endaast signalement om gärningspersonen i anmälan	35	44	40	40
Summa andelar	100	100	100	100

¹ I tio ärenden går det inte att utläsa hur känd gärningspersonen är vid anmälningstillfället.

Ärenden med sämst förutsättningar att personuppläras, i detta avseende, har alltså inte ökat. Tabell 18 antyder dock ändå att det bör krävas mer arbete för att kunna identifiera gärningspersonen i de ärenden som anmälts efter 2006.

Ingen förändring i andelen misstänkta som erkänner

I regeringens uppdrag till Brå ingår det att undersöka om benägenheten att erkänna har ändrats över tid. En förutsättning för att en misstänkt ska kunna erkänna är att personen förhörts om sin inställning till skulden. I tabellerna nedan redovisas både om polisen har förhört någon misstänkt och om det finns någon misstänkt som har erkänt gärningen. På så sätt går det att kontrollera om en eventuell förändring i andelen erkännanden kan bero på att polisen i högre eller lägre grad genomför förhör med misstänkta.

I cirka 40 procent av ärendena rörande misshandel mellan obekanta har en misstänkt person förhörts. Detta har inte förändrats mellan åren i ärendematerialet. I totalt åtta procent av ärendena erkänner en misstänkt helt eller delvis. Inte heller detta har förändrats mellan åren (se tabell 18).

Tabell 18. Ärenden, rörande misshandel mellan obekanta, där en misstänkt person har erkänt gärningen helt eller delvis respektive inte alls samt där ingen misstänkt person har förhörts. Andelar i procent.

	2006 (n=145)	2010 (n=149)	2013 (n=147)	Hela materialet ¹ (n=441)
Den misstänkte erkänner helt eller delvis	8	7	7	8
Den misstänkte erkänner inte alls	31	31	31	31
Ingen misstänkt förhörts	61	62	62	62
Summa andelar	100	100	100	100 ²

¹ I ett ärende framgår det inte om någon har förhörts som misstänkt eller ej.

² På grund av att andelarna har avrundats till heltal blir summan inte exakt 100 procent.

Det är vanligare i ärenden som rör misshandel mellan *bekanta* att polisen har förhört en misstänkt gärningsperson. Det är också vanligare att den misstänkte erkänner gärningen helt eller delvis. Inte heller här är det dock några stora skillnader mellan åren (se tabell 19).

Tabell 19. Ärenden, rörande misshandel mellan bekanta, där en misstänkt person har erkänt gärningen helt eller delvis respektive inte alls samt där ingen misstänkt person har förhörts. Andelar i procent.

	2006 (n=143)	2010 (n=145)	2013 (n=144)	Hela materialet ¹ (n=432)
Den misstänkte erkänner helt eller delvis	17	11	14	14
Den misstänkte erkänner inte alls	44	49	43	46
Ingen misstänkt förhörts	39	40	43	41
Summa andelar	100	100	100	100 ²

¹ I två ärenden framgår det inte om någon har förhörts som misstänkt eller ej.

² På grund av att andelarna har avrundats till heltal blir summan inte exakt 100 procent.

I ärendematerialet framstår det alltså inte som att den minskade andelen personupplärd misshandelsbrott kan förklaras med att allt färre gärningspersoner erkänner.

Inte vanligare med motanmälan

Om den misstänkta gärningspersonen gör en så kallad motanmälan, där målsägaren själv påstår ha deltagit i misshandeln, försvåras utredningen. Det kan bli svårare att fastslå vad som har hänt om ord står mot ord. Enligt Brås tidigare studie är sannolikheten lägre för att polisen alls ska inleda en förundersökning om den misstänkta gärningspersonen har gjort en motanmälan mot

målsägaren (Brå 2007). Här undersöks därför om detta har blivit vanligare i ärendematerialet.

Kodningen av huruvida det finns en motanmälan har gjorts ”generöst”. Det har kodats som att det finns en motanmälan även om det bara framgår att den misstänkte *ska* eller *vill* göra en sådan. Det kan trots det vara så att omfattningen underskattats här. Det är osäkert om det alltid dokumenteras i utredningsmaterialet att en motanmälan finns när så är fallet. När en motanmälan upprättas får denna ett eget ärendenummer, och det kan därför vara så att Brå inte fått in dessa i beställningen av ärenden till studien.

I vart tionde ärende, oavsett misshandelstyp, finns det information om att en motanmälan har gjorts eller ska göras (se tabellerna 20 och 21). Detta har inte blivit vanligare i materialet. För misshandel mellan obekanta är det tvärtom mindre vanligt med en motanmälan i ärendena från 2013 än i de tidigare ärendena (se tabell 20).

Tabell 20. Ärenden rörande misshandel mellan obekanta där det finns en motanmälan kopplad till ärendet. Andelar i procent.

	2006 (n=145)	2010 (n=149)	2013 (n=148)	Hela materialet (n=442)
Motanmälan finns	11	17 ¹	6 ¹	11
Ingen känd motanmälan finns	89	83 ¹	94 ¹	89
Summa andelar	100	100	100	100

¹ Andelsskillnaden mellan åren 2010 och 2013 är statistiskt signifikant ($p < .05$).

Tabell 21. Ärenden rörande misshandel mellan bekanta där det finns en motanmälan kopplad till ärendet. Andelar i procent.

	2006 (n=143)	2010 (n=145)	2013 (n=146)	Hela materialet (n=434)
Motanmälan finns	13	8	10	10
Ingen känd motanmälan finns	87	92	90	90
Summa andelar	100	100	100	100

Nedgången i andelen personuppklarade brott under den studerade perioden verkar alltså inte kunna förklaras av en ökad andel motanmälningar.

Svårt att bedöma om viljan att vittna har förändrats

I regeringens uppdrag till Brå ingår det att undersöka om viljan att vittna har förändrats över tid. Det har dock visat sig vara

mycket svårt att läsa ut ur ärendematerialet om det finns vittnen som inte vill eller vågar vittna. I de ärenden där det finns vittnen, men där dessa inte har förhörts, framkommer det mycket sällan varför. Det bör dessutom finnas ett antal ”dolda” ärenden, där vittnen inte velat eller vågat delta men där det i ärendematerialet ser ut som att det inte finns vittnen.⁴¹

I totalt fem procent av ärendena, oavsett misshandelstyp, framkommer det att det finns en ovilja hos vittnena att delta. Detta har i huvudsak framkommit genom att vittnet själv, i förhör, på något sätt uttryckt en sådan ovilja. Det är inga skillnader i materialet mellan åren i detta avseende.

Andelen ärenden där vittnen förhörs har inte minskat

Om viljan att vittna hade minskat markant under den studerade perioden borde andelen ärenden där vittnen finns men inte förhörs ha ökat. Som en grov indikator på huruvida viljan att vittna har förändrats redovisas därför andelen ärenden där vittnen har förhörts, andelen ärenden där vittnen finns (eller där det utifrån omständigheterna på brottsplatsen är högst sannolikt att någon sett eller hört händelsen) men inte förhörts, och andelen ärenden där det inte finns vittnen eller där det saknas uppgift om detta.

I totalt hälften av ärendena rörande misshandel mellan *obekanta* har något vittne förhörts. Andelen ärenden där befintliga vittnen inte förhörs har inte förändrats mellan åren i ärendematerialet (se tabell 22).

Tabell 22. Ärenden rörande misshandel mellan obekanta där vittnen har förhörts, där det finns vittnen som inte förhörts samt ärenden där det saknas uppgift om vittnen. Andelar i procent.

	2006 (n=145)	2010 (n=149)	2013 (n=148)	Hela materialet (n=442)
Vittnen har förhörts	49	50	50	50
Vittnen finns men har inte förhörts	28	26	28	27
Inga vittnen finns/framgår ej	23	24	22	23
Summa andelar	100	100	100	100

Också i hälften av ärendena om misshandel mellan bekanta har något vittne förhörts. Andelen ärenden där det finns eller sannolikt finns vittnen som inte har förhörts minskar något mellan åren 2006 och 2013, i materialet (se tabell 23).

⁴¹ Brå har tidigare pekat på den mörkertalsproblematik som finns när det ska bedömas hur vanligt det är att brottsoffer och vittnen påverkas till att inte delta i en rättsprocess. ”Där påtryckningar haft effekt finns brott som aldrig kommer till myndigheternas kännedom, och även om grundbrottet är känt berättar brottsoffret eller vittnet sannolikt inte om den otillåtna påverkan” (Brå 2008a).

Tabell 23. Ärenden rörande misshandel mellan bekanta där vittnen har förhörts, där det finns vittnen som inte förhörts samt ärenden där det saknas uppgift om vittnen. Andelar i procent.

	2006 (n=143)	2010 (n=145)	2013 (n=146)	Hela materialet (n=434)
Vittnen har förhörts	48	52	56	52
Vittnen finns men har inte förhörts	28 ¹	23	18 ¹	23
Inga vittnen finns/framgår ej	25	25	26	25
Summa andelar	100 ²	100 ²	100	100

¹ Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2013 är svagt statistiskt signifikant ($p < .10$).

² På grund av att andelarna har avrundats till heltal blir summan inte exakt 100 procent.

Utifrån ärendematerialet framstår det alltså inte som att viljan att vittna har förändrats på ett sådant sätt att allt färre befintliga vittnen har kunnat förhöras. När det gäller ärenden om misshandel mellan bekanta pekar materialet snarare på att *fler* befintliga vittnen förhörts i slutet av perioden. Om detta ska tolkas som att viljan att vittna har förändrats i positiv riktning, eller om det är ett resultat av förändringar i polisens arbete med den här typen av ärenden, går inte att säga utifrån detta.

Något vanligare att förhörda vittnen inte styrker den misstänktes skuld

Andelen ärenden där vittnen förhörts har alltså inte minskat i ärendematerialet. Däremot kan det vara så att fler av de vittnen som förhörts inte vill, kan eller vågar avge sådana vittnesmål som bidrar till att den misstänktes skuld styrks. Som ytterligare en indikator på huruvida viljan att vittna förändrats undersöks här om andelen ärenden där vittnesmålen styrker den misstänktes skuld har ökat eller minskat.

Det som har bedömts i kodningen är om förhörda vittnen kan bekräfta att händelsen har ägt rum och att det var den misstänkte som begick gärningen.⁴²

Andelen ärenden om misshandel mellan *obekanta* där vittnesmålen inte styrker den misstänktes skuld ökar något under perioden, men skillnaden är inte statistiskt signifikant (se tabell 24).

⁴² Det som har prioriterats är om vittnets berättelse styrker den misstänktes skuld, inte om målsägarens berättelse styrks. I den händelse målsägaren *inte* pekar ut den som polisen misstänker som gärningsperson, men där vittnets berättelse går i linje med polisens uppfattning, har ärendet alltså kodats som att vittne styrker den misstänktes skuld.

Tabell 24. Ärenden rörande misshandel mellan obekanta där vittnesmålet styrker respektive inte styrker den misstänktes skuld, samt ärenden där detta inte framgår av förhören eller där inga vittnen har förhörts. Andelar i procent.

	2006 (n=145)	2010 (n=149)	2013 (n=148)	Hela materialet (n=442)
Vittnesmål styrker den misstänktes skuld	39	34	32	35
Vittnesmål styrker inte den misstänktes skuld	10	16	17	15
Det framgår ej om vittnesmål styrker den misstänktes skuld/ Inga vittnen förhörts	51	50	51	51
Summa andelar	100	100	100	100 ¹

² På grund av att andelarna har avrundats till heltal blir summan inte exakt 100 procent.

I de ärenden som rör misshandel mellan bekanta blir det också vanligare att vittnesmålen inte styrker den misstänktes skuld. Här är skillnaden mellan 2006 och 2010 statistiskt signifikant, men inte mellan 2010 och 2013 (se tabell 25). Nedgången sammanfaller alltså inte i tid med den minskade personuppleringen (se figur 3).

Tabell 25. Ärenden rörande misshandel mellan bekanta där vittnesmålet styrker respektive inte styrker den misstänktes skuld, samt ärenden där detta inte framgår av förhören eller där inga vittnen har förhörts. Andelar i procent.

	2006 (n=143)	2010 (n=145)	2013 (n=146)	Hela materialet (n=434)
Vittnesmål styrker den misstänktes skuld	33	25	34	31
Vittnesmål styrker inte den misstänktes skuld	15 ¹	27 ¹	21	21
Det framgår ej om vittnesmål styrker den misstänktes skuld/ Inga vittnen förhörts	52	48	45	48
Summa andelar	100	100	100	100

¹ Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2010 är statistiskt signifikant ($p < 0,05$).

Om viljan att vittna har förändrats på ett negativt sätt verkar det alltså inte ha lett till en *kontinuerlig* ökning av andelen ärenden där vittnesmål inte styrker den misstänktes skuld. Det går dock inte heller att *utesluta* att det finns ett samband mellan å ena sidan variationerna i andelen ärenden där förhörda vittnen inte styrker den misstänktes skuld, och å andra sidan en förändrad benägenhet att berätta allt.

Den tendens som framträder när det gäller misshandel mellan bekanta är alltså att befintliga vittnen förhörts i högre grad (se tabell 23) men att de mindre ofta styrker den misstänktes skuld

(se tabell 25). I samtal med utredare av våld i nära relation framkommer det att man numera oftare förhör vittnen från både målsägarens och den misstänktes sida. Möjligtvis kan det vara den misstänktes vittnen som oftare förhörs, men som inte styrker den misstänktes skuld. I kodningen av ärendematerialet har det inte gjorts någon skillnad på vems vittnen det är som har förhörts i ärendet, så detta kan alltså inte testas här.

Betydelsen av att ärenden om misshandel ändrat karaktär

Såhär långt har materialet analyserats med avseende på om misshandelsärendenas karaktär har förändrats under den studerade perioden. Här ges först en sammanfattning av vilka försvärande omständigheter det är som har ökat i ärendematerialet. Därefter undersöks om det är bland de icke-personuppljade ärendena som ökningarna skett och om förändringarna därför kan antas ha haft betydelse för den minskade personuppljningen.

En ökad andel svåruppljade fall kan ha haft betydelse för personuppljningen av misshandel mellan obekanta

För misshandel mellan *obekanta* framträder inga stora skillnader i ärendenas karaktär mellan åren. Det är endast två faktorer som har förändrats och där andelsskillnaderna är statistiskt signifikanta. Andelen lindriga misshandelsärenden har ökat (se tabell 11) och andelen ärenden där det finns en motanmälan har minskat (se tabell 20). Av dessa två förändringar är det dock bara ökningen av andelen lindriga ärenden som rimligtvis skulle kunna ha bidragit till den minskade personuppljningen. Hurvida det är bland de icke personuppljade ärendena som de lindriga fallen ökat presenteras i tabell 26.

Det har också blivit något mindre vanligt att gärningspersonen är identifierad redan vid anmälningstillfället. Andelsskillnaderna är inte statistiskt signifikanta, men förändringen i materialet är kontinuerlig och större än för någon av de andra icke statistiskt signifikanta skillnaderna.

Att *båda* dessa omständigheter förekommer samtidigt, det vill säga att misshandeln varit lindrig och att gärningspersonen är oidentifierad vid anmälningstillfället, torde öka svårigheterna att nå personuppljning ytterligare. I totalt 13 procent av ärendena i materialet förekommer dessa två förhållanden samtidigt. Andelen ökar från 9 till 16 procent mellan 2006 och 2013, men skillnaden är inte statistiskt signifikant (ej i tabell). I tabell 26 undersöks

ändå om det har blivit vanligare bland de icke personuppklarade ärendena att dessa två omständigheter sammanfaller.

Analyserna visar att andelen lindriga ärenden ökar, både bland de personuppklarade och bland de icke personuppklarade ärendena. Ökningen är statistiskt signifikant bland de personuppklarade men inte bland de icke personuppklarade ärendena (se tabell 26). Detta resultat går alltså tvärtemot vad som kan förväntas, om en ökning av andelen lindriga fall ska kunna tänkas ligga bakom utvecklingen av andelen personuppklarade brott.

När det gäller andelen ärenden där gärningspersonen inte är identifierad vid anmälningstillfället, ökar dessa tydligt bland de icke personuppklarade men inte bland de personuppklarade ärendena. Detsamma gäller andelen ärenden där båda dessa förhållanden förekommer samtidigt (se tabell 26). Så gott som inga fall där båda omständigheterna sammanfaller återfinns bland de personuppklarade ärendena. Detta borde innebära att en ökning av sådana ärenden skulle kunna ha haft en negativ inverkan på personuppklaringen under perioden.

Tabell 26. Ärenden rörande misshandel mellan obekanta där försvärande omständigheter förekommer. Uppdelat på icke personuppklarade respektive personuppklarade ärenden. Andelar i procent.

		2006	2010	2013	Hela materialet
Icke personuppklarade ärenden (n=362)	Lindrig misshandel	18	20	26	21
	Gärningspersonen ej identifierad i anmälan	59 ¹	64	69 ¹	64
	Lindrig misshandel OCH gärningspersonen ej identifierad i anmälan	10 ²	14	20 ²	15
Personuppklarade ärenden (n=214)	Lindrig misshandel	3 ¹	11	18 ¹	11
	Gärningspersonen ej identifierad i anmälan	29	29	25	27
	Lindrig misshandel OCH gärningspersonen ej identifierad i anmälan	0	3	3	2

¹ Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2013 är statistiskt signifikant ($p < .01$).

² Andelsskillnaden mellan 2006 och 2013 är statistiskt signifikant ($p < .05$).

Oklart vilken betydelse ärendenas karaktär har haft för personuppklaringen av misshandel mellan bekanta

För misshandel mellan *bekanta* har andelen allvarliga eller mycket allvarliga fall minskat i materialet. De lindrigaste fallen där både våldet och skadorna varit lindriga, det vill säga ärenden som rimligen är lägst prioriterade och som är svårast att personuppklara, ökar dock inte i motsvarande omfattning. Det som ökar är istället andelen mindre allvarliga ärenden, det

vill säga där våldet varit mindre allvarligt⁴³ och där målsägaren fått som mest lindriga skador⁴⁴ (se tabell 14), skillnaden är dock bara svagt statistiskt signifikant. Våldet i dessa ärenden är ganska allvarligt. Att de skulle tillhöra dem som regelmässigt prioriteras bort och inte utreds är därför mindre sannolikt. Skadorna är däremot relativt lindriga, vilket möjligtvis kan göra misshandeln svår att styrka. Huruvida den ökade andelen mindre allvarliga ärenden kan tänkas ligga bakom den minskade personuppkläringen undersöks i tabell 27.

När det gäller vittnenas roll i utredningen verkar det bli vanligare att befintliga vittnen förhörs (se tabell 23). Mer relevant i förhållande till den minskade personuppkläringen är att andelen ärenden där vittnen inte styrker den misstänktes skuld samtidigt ökar. Ökningen är bara statistiskt signifikant mellan de första två åren, varefter andelen går ner något (se tabell 25). Förändringen i materialet sammanfaller alltså inte med nedgången i personuppkläringen. Denna omständighet inkluderas ändå i tabell 27.

Det är ovanligt att dessa båda omständigheter (mindre allvarlig misshandel och att vittnen inte styrker den misstänktes skuld) sammanfaller i ärendena i materialet. Det sker i totalt fem procent av ärendena. Andelen ökar från en till sex procent mellan 2006 och 2013, vilket inte är en statistiskt signifikant skillnad (ej i tabell).

Kan då dessa förändringar i ärendenas karaktär tänkas ha haft betydelse för den minskade personuppkläringen? Ja eventuellt, andelen ärenden med mindre allvarlig misshandel ökar nämligen mer bland de icke personuppklarade ärendena än bland de personuppklarade (se tabell 27). Precis som i ärendematerialet (se tabell 14) är ökningen bara statistiskt signifikant mellan 2010 och 2013. Förändringar i ärendenas karaktär kan alltså ha haft en viss betydelse för personuppkläringen av misshandel mellan bekanta mellan dessa år – om dessa ärenden antas ha sämre förutsättningar att personuppklasas trots att våldet är relativt allvarligt.

Andelen ärenden där vittnen inte styrker den misstänktes skuld, liksom andelen ärenden där detta sammanfaller med mindre allvarlig misshandel, ökar *både* bland de personuppklarade och de icke personuppklarade ärendena (se tabell 27). Det framstår alltså inte som att dessa förändringar har haft någon avgörande betydelse för den minskade personuppkläringen.

⁴³ Upprepade slag med öppen hand, enstaka slag med knuten hand, enstaka hård spark, skallning.

⁴⁴ Blåmärke, rodnad, rispa, lätt svullnad/bula.

Tabell 27. Ärenden rörande misshandel mellan bekanta där försvårade omständigheter förekommer. Uppdelat på icke personuppljade respektive personuppljade ärenden. Andelar i procent.

		2006	2010	2013	Hela materialet
Icke personuppljade ärenden (n=329)	Mindre allvarlig misshandel	26	20 ¹	36 ¹	29
	Förhört vittne styrker <i>inte</i> den misstänktes skuld	16 ²	26 ²	21	21
	Mindre allvarlig misshandel OCH förhört vittne styrker <i>inte</i> den misstänktes skuld	2 ³	5	7 ³	5
Personuppljade ärenden (n=252)	Mindre allvarlig misshandel	21	27	24	24
	Förhört vittne styrker <i>inte</i> den misstänktes skuld	14 ⁴	25	25	21
	Mindre allvarlig misshandel OCH förhört vittne styrker <i>inte</i> den misstänktes skuld	1 ⁵	10 ⁵	6	6

¹ Andelsskillnaden mellan åren 2010 och 2013 är statistiskt signifikant ($p < .05$).

² Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2010 är statistiskt signifikant ($p < .10$).

³ Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2013 är statistiskt signifikant ($p < .10$).

⁴ Andelsskillnaderna mellan åren 2006 och 2010 samt mellan åren 2006 och 2013 är statistiskt signifikanta ($p < .10$).

⁵ Andelsskillnaden mellan åren 2006 och 2010 är statistiskt signifikant ($p < .05$).

Avslutande diskussion

Brås uppdrag har varit att undersöka om de ärenden om brott som rättsväsendet har att hantera har ändrat karaktär sedan år 2006. Det som har undersökts är en eventuellt ökad andel ärenden där det förekommer omständigheter som försvårar en utredning och som minskar sannolikheten för personuppklaring.

För att undersöka detta har Brå gått igenom, kodat och analyserat drygt 1 700 polisanmälningar om bedrägerier och misshandel med tillhörande utredningsmaterial. Denna metod är resurs- och tidskrävande, men nödvändig för att kunna undersöka de frågor som regeringen ställer i uppdraget till Brå.

De avväganden som Brå har gjort när det gäller urval och urvalsstorlek har beskrivits i kapitlet Tillvägagångssätt. Det svåraste har varit att hitta balansen mellan vad som är en rimlig resurs- och arbetsinsats för datainsamling och databearbetning, och hur stort materialet måste vara för att det ska bli meningsfullt att analysera det uppdelat på tre brottstyper och tre måttillfällen.

Brå har också haft till uppgift att analysera vilken betydelse eventuella förändringar i ärendenas karaktär kan ha haft för utvecklingen av andelen personupplaraade brott. Eftersom det inte är känt hur mycket lägre personupplaraingen är för ärendena med försvårande omständigheter jämfört med dem utan, går det inte att beräkna exakt *hur mycket* dessa ärenden sänker den totala personupplaraingen. I detta avslutande kapitel görs ändå en grov uppskattning av vilken betydelse som en ökad andel sådana svårupplaraade ärenden kan tänkas ha haft.

Den ökade andelen svåra bedrägerier förklarar en del av den minskade personupplaraingen

För att uppskatta den totala omfattningen av antalet svårupplaraade bedrägerier bland samtliga anmälningar, görs en uppräknin av resultaten i rapporten till det faktiska antalet anmälda och personupplaraade bedrägerier. Beräkningarna baseras på andelen ärenden i materialet där två eller flera försvårande omständigheter förekommer samtidigt (hädanefter kallade svåra bedrägerier)

(se tabell 7). Analysen inskränker sig till dessa fall, eftersom så gott som inga sådana ärenden återfinns bland de personuppklarade ärendena i materialet (se tabell 8), vilket indikerar att dessa ärenden tillhör dem som är svårast att personuppklara.

I tabell 28 redovisas först en översikt över anmälda och personuppklarade bedrägerier enligt officiell statistik, samt hur många de svåra bedrägerierna skulle vara baserat på andelarna i ärendematerialet. Tabell 28 visar att andelen personuppklarade brott minskar från 17 till 10 procent, samtidigt som andelen svåra bedrägerier ökar från 11 till 20 procent. Det totala antalet svåra bedrägerier skulle, utifrån resultaten, ha varit fem gånger fler under 2013 än under 2006.

Tabell 28. Anmälda och personuppklarade bedrägerier enligt officiell kriminalstatistik, samt antalet svåra bedrägerier beräknat utifrån andelen svåra bedrägerier i ärendematerialet.

	2006	2010	2013
Antal anmälda bedrägerier (off. stat.)	57 460	114 724	148 362
Antal personuppklarade bedrägerier (off. stat.)	10 020	18 111	15 231
Andel personuppklarade bedrägerier (off. stat.)	17 %	16 %	10 %
Andel svåra bedrägerier i ärendematerialet	11 %	21 %	20 %
Antal anmälda svåra bedrägerier (uppräknat)	6 320	24 092	29 672

Med *svåra bedrägerier* avses här ärenden där minst två av tre försvärande omständigheter förekommer samtidigt. De försvärande omständigheterna är att det saknas uppgifter om gärningspersonen, att brottet har begåtts över internet eller att det finns internationella kopplingar i ärendet.

Nästa fråga blir då hur personuppklaringen skulle ha sett ut om anmälningarna om svåra bedrägerier inte hade ökat efter 2006. Det visar sig att om inte antalet anmälningar om svåruppklarade bedrägerier hade ökat efter 2006, skulle andelen personuppklarade bedrägerier ha gått från 17 till 12 procent mellan 2006 och 2013 istället för 17 till 10 procent som nu. Andelen personuppklarade bedrägerier skulle minska med fem istället för sju procentenheter (understruket i tabell 29).

Vilken betydelse får då detta för personuppklaringen totalt sett, för samtliga brott? Där blir effekten mer begränsad med hänsyn till att bedrägerierna inte utgör mer än cirka en tiondel av samtliga anmälda brott. Om inte antalet anmälningar om svåra bedrägerier hade ökat, skulle den totala andelen personuppklarade brott ha gått från 17,6 till 15,3 procent mellan 2006 och 2013 istället för som nu från 17,6 till 15,1 procent. Det betyder att personuppklaringen skulle ha minskat 2,3 procentenheter istället för 2,5.

Tabell 29. Uträkning av den hypotetiska personuppleringen (understruket i tabellen) för bedrägerier om antalet anmälningar om svåra bedrägerier inte hade ökat efter 2006.

	2006 ¹	2010	2013
Antal (n) svåra bedrägerier om dessa inte hade ökat	6 320	6 320	6 320
Ökningen av antalet anmälningar om svåra bedrägerier enligt andelarna i ärendematerialet	-	17 772	23 352
Totalt antal (n) anmälda bedrägerier när ökningen av antalet svåra fall har dragits bort	57 460	96952	125010
Andel (%) personupplarade bedrägerier om antalet anmälningar om svåra bedrägerier inte ökat (off.stat.)	17 (17)	19 (16)	12 (10)

Med *svåra bedrägerier* avses här ärenden där minst två av tre försvårande omständigheter förekommer samtidigt. De försvårande omständigheterna är att det saknas uppgifter om gärningspersonen, att brottet har begåtts över internet samt att det finns internationella kopplingar i ärendet.

¹ 2006 fungerar här som utgångspunkt. Värdena för detta år är därför desamma som i tabell 28.

Ett ökat inflöde av svårupplarade brott i kombination med bristande kompetens

Det totala antalet bedrägerianmälningar har ökat kraftigt under den studerade perioden. Enligt den officiella statistiken är det framför allt dator- och internetrelaterade bedrägerier som ökar. Denna utveckling framträder också i ärendematerialet. Analyserna av ärendematerialet antyder dessutom att internetbedrägerierna har blivit svårare att personupplara (se tabell 8 och fotnot 32).

Brå har i flera studier lyft fram att kompetensen hos rättsväsendet att hantera it-relaterad brottslighet generellt sett är bristfällig (Brå 2015a, 2016b, 2016e). I den senaste av dessa studier beskriver Brå att poliser och åklagare ofta saknar utbildning på området och att många inte känner till vilka möjliga utredningsåtgärder som finns att tillgå. Enligt studien står inte heller personalresurserna i proportion till det stora inflödet av it-relaterade ärenden (Brå 2016e).

Den minskade personuppleringen av bedrägerier förklaras alltså rimligen *både* av det stora inflödet av ärenden, och av att en allt större del av dessa ärenden kräver sådana utredningsresurser och sådan utredarkompetens som ofta saknas hos polis och åklagare.

I den tidigare kartläggningen av bedrägeribrottsligheten i Sverige drog Brå slutsatsen att även om ett tillskott av resurser och en höjning av kompetensen skulle kunna öka effektiviteten i rättsväsendets hantering av bedrägerier är brottsvolymen för stor för att mer än en bråkdel av anmälningarna ska kunna klaras upp.

Det understryker betydelsen av att samhällets brottsförebyggande arbete utvecklas så att inflödet av anmälningar minskar (Brå 2016b).

Den ökade andelen svårupklarade fall av misshandel mellan obekanta har sänkt personuppleringen något

När det gäller antalet anmälningar om *misshandel mellan obekanta* minskade dessa mellan 2010 och 2013. Den minskade andelen personupklarade brott efter 2010 kan alltså inte förklaras med ett ökat inflöde av ärenden på samma sätt som för bedrägerierna. Har då karaktären på ärendena förändrats så att de blir svårare att personupklara? Ja, andelen lindriga ärenden, det vill säga där både våldet och skadorna varit av lindrig art, har ökat i ärendematerialet. Dessutom har det blivit mindre vanligt att gärningspersonen är identifierad redan vid anmälningstillfället. I ärendematerialet ökade andelen ärenden där *båda* dessa omständigheter förekommer samtidigt (här *svårupklarad misshandel*). Dessa ärenden utgjorde en mycket liten del av de personupklarade bedrägerierna i materialet (se tabell 26), vilket pekar på att de är mycket svåra att personupklara.

I tabell 30 presenteras en grov beräkning av vilken betydelse det ökade antalet svårupklarade misshandelsärenden kan ha haft för personuppleringen. I tabell 30 redovisas först antalet anmälda och personupklarade misshandelsbrott mellan obekanta, enligt den officiella statistiken. I samma tabell görs sedan en uppräkningsräkning av antalet svårupklarade misshandelsärenden, utifrån andelarna i ärendematerialet. *Andelen* svårupklarade misshandelsärenden i ärendematerialet ökade mellan alla tre åren, men eftersom antalet anmälningar minskat totalt sett från 2006 till 2013, motsvarade andelen ett ökat *antal* endast mellan 2006 och 2010, då antalet ökade från 3 221 till 4 848 fall av svårupklarad misshandel mellan obekanta.

Beräkningarna i tabell 31 visar att om anmälningarna om svårupklarade misshandelsfall *inte* hade ökat (det vill säga om antalet anmälda fall hade legat kvar på 3 221 fall per år under hela perioden) skulle personuppleringen minskat från 16 till 15 procent istället för, som nu, från 16 till 14 procent, mellan 2006 och 2013 (understruket i tabell 31).

Tabell 30. Anmälda och personuppljade misshandelsbrott¹ mellan obekanta enligt officiell statistik, samt antalet anmälningar om svåruppljade misshandelsfall beräknat utifrån andelen svåruppljade fall i ärendematerialet.

	2006	2010	2013
Antal (n) anmälda fall av misshandel mellan obekanta (off. stat.)	35 791	37 294	30 302
Antal (n) personuppljade fall av misshandel mellan obekanta (off. stat.)	5 584	6 389	4 220
Andel (%) personuppljade fall av misshandel mellan obekanta (off. stat.)	16	17	14
Andel (%) svåruppljade fall av misshandel mellan obekanta i ärendematerialet	9	13	16
Antal (n) anmälda fall av svåruppljad misshandel mellan obekanta	3 221	4 848	4 848

Med svåruppljade misshandelsfall mellan obekanta avses här ärenden om lindrig misshandel där gärningspersonen inte är identifierad i anmälan.

¹ Avser brott mot personer i åldern 15 år eller äldre.

Tabell 31. Uträkning av den hypotetiska personuppljningen för misshandel mellan obekanta, om antalet anmälningar om svåruppljade misshandelsfall¹ inte hade ökat efter 2006.

	2006 ¹	2010	2013
Hypotetiskt antal (n) svåruppljade misshandelsfall mellan obekanta	3 221	3 221	3 221
Ökningen av antalet anmälningar om svåruppljade misshandelsfall	-	1 627	1 627
Totalt antal (n) anmälda misshandelsfall när ökningen av svåra fall har dragits bort	35 791	35 667	28 675
Andel (%) personuppljade misshandelsfall, om antalet anmälningar om svåruppljade fall inte ökat (off. stat.)	16 (16)	18 (17)	15 (14)

Med svåruppljade misshandelsfall mellan obekanta avses här ärenden om lindrig misshandel där gärningspersonen inte är identifierad i anmälan.

¹ År 2006 fungerar här som utgångspunkt. Antalen och andelarna för detta år är därför desamma som i tabell 30.

Anmälningar om misshandel mellan obekanta utgör knappt tre procent av samtliga anmälningar om brott. Effekten på den totala andelen personuppljade brott blir därför obefintlig. Analysen visar att den totala personuppljningen skulle ha minskat lika mycket, det vill säga från 17,6 till 15,1 procent mellan 2006 och 2013, även om anmälningarna om svåruppljade misshandelsfall inte hade ökat efter 2006.

Ingen tydlig koppling i materialet mellan ärendenas karaktär och den minskade personuppleringen av misshandel mellan bekanta

Antalet anmälningar om *misshandel mellan bekanta* har ökat kontinuerligt sedan 1980-talet. Efter 2010 avstannar dock ökningstakten något. Att personuppleringen minskar efter 2010 kan alltså inte enkelt förstås som ett resultat av ett ökat inflöde av ärenden. I det ärendematerial som Brå har analyserat framträder inte heller några sådana skillnader i ärendenas karaktär som *uppenbart* skulle kunna förklara varför personuppleringen gått ner. Här görs därför inte heller någon beräkning av hur en hypotetisk personupplering skulle se ut om karaktären på ärendena i materialet inte hade ändrats.

För både bedrägeri och misshandel mellan obekanta verkar personuppleringen ha påverkats av ärenden där *flera* försvärande omständigheter förekommer samtidigt. Så kanske också är fallet för misshandel mellan bekanta. I materialet har det dock inte visat sig vilka kombinationer av försvärande omständigheter som det i så fall skulle gälla.

Något som är relevant att beakta här är att kategorin misshandel mellan bekanta rymmer både misshandel mellan närstående och misshandel mellan personer som är bekanta på andra sätt. Kanske har karaktären på misshandel mellan närstående och misshandel mellan andra bekanta förändrats på olika sätt, och kanske har dessa förändringar haft olika påverkan på personuppleringen för respektive misshandelstyp. Det ärendematerial som Brå har analyserat här är inte stort nog för att det ska bli meningsfullt att analysera det uppdelat på dessa två kategorier, och därför har inte heller några sådana jämförelser gjorts.⁴⁵

Slutkommentar

När det gäller bedrägerierna är det sannolikt så att det stora inflödet av ärenden har påverkat hur stor andel som kan personupplaras. Dessutom har det skett tydliga förändringar i karaktären på de anmälda bedrägeribrotten. Det ökade antalet anmälningar omfattar i allt högre grad ärenden som är mycket svåra att personupplara och som rättsväsendet dessutom saknar både resurser och kompetens att hantera.

Den minskade personuppleringen av misshandelsbrott är däremot inte lika lätt att förstå. Här sker inte motsvarande ök-

⁴⁵ Brottskoden för brott i nära relation började användas först 2008 (Brå 2012). Eftersom materialet i denna studie sträcker sig från 2006 beslutade Brå att utgå från den grövre uppdelning, mellan obekant och bekant, som är tillämpbar på hela materialet.

ning i ärendeflödet som för bedrägerierna. Utifrån det material som Brå har analyserat här har det inte heller skett några stora förändringar i misshandelsärendenas karaktär under den studerade perioden. Utifrån analyserna bör de förändringar som ändå framträder inte ha haft någon särskilt stor inverkan på personuppleringen.

Det kan mycket väl vara så att ärendenas karaktär *har* förändrats men att Brå inte har lyckats fånga dessa förändringar med det aktuella ärendematerialet. Det kan dock också vara så att andra faktorer har spelat större roll för personuppleringen av misshandel än ärendenas karaktär, exempelvis hur arbetet är organiserat eller hur tillgängliga resurser fördelats. Det är dock faktorer som inte är möjliga att analysera inom ramen för detta uppdrag.

Referenser

Ahola, M. (2013). *Bedrägeri. Introduktion och handledning för brottsutredare*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Misshandel mellan obekanta – kan fler brott klaras upp? Del 1*. Rapport 2007:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2008a). *Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen. Om ungdomsbrott, relationsvåld och organiserad brottslighet*. Rapport 2008:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2008b). *Polisens utredningar av våld i nära relation*. Rapport 2008:25. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2009). *Misshandel mellan obekanta – kan fler brott klaras upp? Del 2*. Rapport 2009:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012a). *Brottsutvecklingen i Sverige 2008–2011*. Rapport 2012:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012). *Användningen av brottskoder. En kvalitetsstudie inom kriminalstatistiken. Kvalitetsstudie 1*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2013a). *Satsningen på fler poliser. Vad har den lett till?* Rapport 2013:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2013b). *Polisers syn på utredning av mängdbrott. Uppdraget ”Satsningen på fler poliser”*. Rapport 2013:20. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2013c). *Polisers syn på brottsförebyggande arbete. Uppdraget ”Satsningen på fler poliser”*. Rapport 2013:21. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2014). *Varför gav fler poliser inte ökad personuppläkning? Slutrapport i uppdraget ”Satsningen på fler poliser”*. Rapport 2014:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015a). *Polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via internet*. Rapport 2015:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015b). *Brå-Lean. Försöksprojekt för ökad uppläkning av mängdbrott*. Rapport 2015:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015c). *Utvecklingen av förundersökningsbegränsning 2006–2014. Delrapport inom uppdraget Resultatutvecklingen avseende utredning och lagföring*. Rapport 2015:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015d). *Det dödliga våldet i Sverige 1990–2014. En beskrivning av utvecklingen med särskilt fokus på skjutvapenvåld*. Rapport 2015:24. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015e). *Polisanmälningar via internet – utveckling sedan 2006 och betydelse för anmälningsbenägenheten*. Kortanalys 6/2015. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2015f). *Brottsutvecklingen för vissa brott mot person fram till 2014*. Kortanalys 3/2015. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016a). *Nationella trygghetsundersökningen 2015. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2016:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016b). *Bedrägeribrottsligheten i Sverige. Kartläggning och åtgärdsförslag*. Rapport 2016:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016c). *Konstaterade fall av dödligt våld – en genomgång av anmält dödligt våld 2015*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016d). *Handlagda brott. Att använda och tolka den nya statistiken*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016e). *It-inslag i brottsligheten och rättsväsendets förmåga att hantera dem*. Rapport 2016:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2016f). *Förändrade krav på bevisning? Delrapport inom uppdraget Resultatutvecklingen avseende utredning och lagföring.*

Rapport 2016:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Estrada, F. (2006). Trends in violence in Scandinavia according to different indicators: An exemplification of the value of Swedish hospital data. *The British Journal of Criminology*, Vol. 46, No 3, pp. 486–504.

Justitiedepartementet (2012). *Uppdrag till Brottsförebyggande rådet att analysera och följa upp resultatet av regeringens satsning på Polisen.* Ju2012/2428/PO.

Justitiedepartementet (2014). *Regleringsbrev för budgetåret 2015 avseende Brottsförebyggande rådet.* Ju2014/7835/KRIM, Ju2014/7900/PO(delvis), Ju2014/7850/KRIM.

Justitiedepartementet (2015). *Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende Brottsförebyggande rådet.* Ju2015/09812/LED, Ju2015/08327/KRIM.

Rikspolisstyrelsen (2014). *Inspektion av polismyndigheternas förmåga att handlägga IT-brott.* Tillsynsrapport 2014:2. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

Socialstyrelsen (2015). *Skador och förgiftningar behandlade i slutenvård 2014.* Stockholm: Socialstyrelsen.

von Hofer, H. (2011). *Brott och straff i Sverige. Historisk kriminalstatistik 1750–2010. Diagram, tabeller och kommentarer.* Rapport 2011:3. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms Universitet.

Åklagarmyndigheten (2015). *Komplicerade ärenden – finns det en mätbar ökning? Snabbanalys 2015:1.*

Bilaga 1.

Sex olika bedrägerityper

I kartläggningen av bedrägeribrottsligheten i Sverige (Brå 2016:9) kunde Brå urskilja sex distinkt olika typer av bedrägerier som sinsemellan har olika förutsättningar att personupplaras. Här ges en sammanfattande beskrivning av dessa sex typer av bedrägerier och på vilket sätt de är mer eller mindre svåra att personupplara. För en mer ingående beskrivning hänvisas till Brås kartläggning av bedrägeribrottsligheten i Sverige (rapport 2016:9).

Kort- och kontobedrägerier

Dessa bedrägerier tillhör dem som är svårast att klara upp (Brå 2016:9). Enligt polisens nationella bedrägericenter kan kortbedrägerier delas in i två typer:

- Card Present-bedrägerier (CP-bedrägerier), där gärningspersonen, i direkt interaktion med en säljare, utfört ett köp med ett fysiskt betalkort. Det kort som används kan antingen vara målsägarens kort eller ett falskt kort där målsägarens kortuppgifter har lagts in.
- Card Not Present-bedrägerier (CNP-bedrägerier), där köpet görs utan någon direkt interaktion mellan köpare och säljare. Dessa bedrägerier begås vanligtvis över internet. Gärningspersonen kan vid brottstillfället ha tillgång till antingen ett fysiskt kort eller bara de nödvändiga kortuppgifterna.

Ur ett personupplarperspektiv skiljer sig dessa typer av konto- och kortbedrägerier från varandra. Generellt sett är förutsättningarna bättre att personupplara CP-bedrägerier än CNP-bedrägerier. CP-bedrägerier upptäcks ofta vid själva brottstillfället, när exempelvis en butiksanställd kontrollerar ett misstänkt betalkort eller en identitetshandling. Det kan också finnas kameraövervakningsbilder i affärer och bankomater, eller ett signalement som gör att butikspersonal kan uppmärksamma personen om hen kommer åter till butiken. Vid CNP-bedrägerier

finns det sällan några utredningsbara spår, enligt Brås tidigare kartläggning. Eftersom denna typ av bedrägerier ofta begås över internet krävs det ofta omfattande it-forensiska åtgärder för att kunna spåra gärningspersonen och eventuella medhjälpare.

Övriga internet- eller telefonbedrägerier

Exempel på tillvägagångssätt i denna övrigt-kategori är att gärningspersonen med hjälp av så kallade Ransomware-trojaner låser målsägarens dator för att sedan kräva en lösensumma för att låsa upp datorn igen. Andra typer av bedrägerier inom denna kategori är sådana där gärningspersonen skickar ut e-post eller skapar falska webbsidor via vilka målsägaren förmås ange lösenord, kontouppgifter (så kallad phishing eller nätfiske) eller skicka över pengar till gärningspersonen (t.ex. så kallade ”vän i nöd”-bedrägerier eller Nigeriabrev).

I de fall målsägaren skickat pengar kan det finnas kontouppgifter att följa upp. Men det är vanligt att gärningspersonerna använder sig av avancerade tekniska verktyg som försvårar eventuella spårningsförsök. Ytterligare en försvårande faktor i dessa typer av bedrägerier är att spåren inte sällan leder utomlands (Brå 2016:9).

Kreditbedrägerier

Dessa typer av bedrägerier innebär vanligtvis att gärningspersonen köper en vara/tjänst eller tecknar lån eller abonnemang i någon annans namn (person eller företag). Hit hör det som i dagligt tal kallas för identitetskapning eller identitetsstöld. Skillnaden mellan kreditbedrägerier och kort-/kontobedrägerier (där ju gärningspersonen också använder sig av någon annans uppgifter) är att betalningen eller pengaöverföringen vid kort-/kontobedrägerier sker direkt, medan den vid kreditbedrägerier sker vid ett senare tillfälle.

Kreditbedrägerier upptäcks alltså sällan förrän det kommer fakturor, avier eller besked om genomförda kreditupplysningar till målsägaren. Vid det laget har eventuella kameraövervakningsbilder i butiker eller paketutlämningsställen vanligtvis hunnit raderas, vilket gör det mycket svårt att utreda och personupplära brotten (Brå 2016:9).

Annonsbedrägerier

Dessa bedrägerier innebär att gärningspersonen lagt ut en annons om försäljning av en vara, men utan avsikt att leverera varan efter mottagen betalning.

Förutsättningarna för att personupplära dessa bedrägerier är ofta relativt goda. I ärenden som rör annonsbedrägerier finns det ofta olika typer av spår som kan leda fram till att en misstänkt

gärningsperson kan identifieras (Brå 2016:9). Ofta kan målsägaren visa upp ett kontoutdrag där det framgår vilket bankkonto som pengarna har överförts till. Har gärningspersonen begått ett enskilt brott kan det dock bli svårt att skilja ett brottsligt uppsåt från ett misstag eller missförstånd. I de fall då det rör sig om seriebrottslighet, blir det däremot lättare att styrka ett brottsligt uppsåt. Genom att analysera transaktionerna till gärningspersonens bankkonto kan dessutom fler målsägare identifieras och fler personupplklaringsbara brott anmälas. Försvårande omständigheter uppstår dock om gärningspersonen har ett utländskt konto. Ytterligare en försvårande omständighet är om den misstänkta gärningspersonen hävdar att det är någon annan som lagt upp annonsen och det inte heller går att koppla den IP-adress varifrån annonsen lagts upp, till en fysisk adress (Brå 2016:9).

Fakturabedrägerier

Dessa typer av bedrägerier kan begås på olika sätt. Målsägaren kan vilseledas att betala antingen en faktura för en vara eller tjänst som hen inte har beställt, eller en faktura med ett högre belopp än vad som avtalats.

Det som gör förutsättningarna för personupplklärung relativt goda vid fakturabedrägerier är att det på fakturan ofta finns uppgifter som kan spåras till en avsändaradress eller misstänkt gärningsperson, exempelvis kontonummer eller organisationsnummer. Fakturabedrägerier tenderar att bli väldigt omfattande och inkludera ett stort antal målsägare, vilket kan göra att utredning och personupplklärung drar ut på tiden. Brå (2016:9) pekar också på att det kan finnas en gränsdragningsproblematik mellan vad som är ett fakturabedrägeri och vad som är en civilrättslig fråga.

Bidragsbedrägerier

Här rör det sig vanligen om att gärningspersonen lämnat felaktig information eller underlåtit att meddela ändrade förhållanden för att på så sätt tillskansa sig bidrag eller ersättning som hen egentligen inte har rätt till.

I de allra flesta fall är gärningspersonen helt identifierad när brottet upptäcks och anmäls. Svårigheten ligger oftast i att bevisa gärningspersonens uppsåt (Brå 2016:9).

Bilaga 2. Variabellista

Bedrägeri

Bakgrundsvariabler

Polisens ärendenummer

- Ange k-nummer

Brottskod

- Text

Beslutskod

- Ej personuppklarade
- Beslut om åtal
- Beslut om strafföreläggande
- Beslut om åtalsunderlåtelse

Demografiska variabler

Kön målsägare/misstänkt

- Kvinna/kvinnor
- Man/män
- Män och kvinnor
- Juridisk person
- Framgår ej

Ålder målsägare/misstänkt

- Samtliga äldre än 20 år
- Minst en målsägare/misstänkt är yngre än 15 år
- Minst en målsägare/misstänkt är 15–17 år
- Minst en målsägare/misstänkt är 18–20 år
- Framgår ej, men inget pekar på under 20 år
- Målsägare/misstänkt juridisk person
- Framgår ej

Typ av bedrägeri

Vilken typ av bedrägeri är detta mest?

- Kort-/kontobedrägeri (t.ex. pengar har olovligen dragits från målsägarens konto)
- Kreditbedrägeri (t.ex. någon har använt målsägarens identitet så att målsägaren blir betalningsskyldig)
- Fakturabedrägeri (t.ex. målsägaren får en faktura på en vara som hen inte har köpt, eller på ett högre pris än överenskommet)
- Annonsbedrägeri (t.ex. köp eller försäljning på falska grunder)
- Övriga telefon-/internetbedrägerier (t.ex. phishing, ransomware, microsoftbedrägeri el. dyl, romansbedrägeri, förskottsbedrägeri)
- Bidragsbedrägeri
- Annat (bedrägerier som inte passar in i någon av kategorierna)

Känd gärningsperson

Uppgifter om gärningspersonen i anmälan

- Inga uppgifter
- Endast signalement
- Bilder/video
- Namn/kontaktuppgifter/kontonummer/organisations eller andra personuppgifter
- Identifierad/utpekad
- Framgår ej

Internet

Har brottet begåtts över internet

- Nej
- Ja, och internet är en förutsättning för brottet
- Ja, internet användes men är ej en förutsättning för brottet
- Ja, internet användes men oklart hur
- Framgår ej

Internationella förgreningar

Har polis/åklagare fått göra förfrågningar utomlands?

- Nej, inte vad som framgår
- Ja

Var har brottet begåtts

- Sverige
- Annat nordiskt land
- Annat europeiskt land (ej Norden)
- Utanför Europa
- Ej i Sverige, okänt var
- Framgår ej

Befinner sig någon av aktörerna (gärningsperson, vittnen eller andra nyckelpersoner) utomlands vid tiden för brottet/utredningen?

- Sverige
- Annat nordiskt land
- Annat europeiskt land (ej Norden)
- Utanför Europa
- Ej i Sverige, okänt var
- Framgår ej

Misshandel**Bakgrundsvariabler***Polisens ärendenummer*

- K-nummer

Brottskod

- Text

Beslutskod

- Ej personupplärade
- Beslut om åtal
- Beslut om strafföreläggande
- Beslut om åtalsunderlåtelse

Demografiska variabler*Kön målsägare/misstänkt*

- Kvinna/kvinnor
- Man/män
- Män och kvinnor
- Juridisk person
- Framgår ej

Ålder målsägare/misstänkt

- Samtliga äldre än 20 år
- Minst en målsägare/misstänkt är yngre än 15 år
- Minst en målsägare/misstänkt är 15–17 år
- Minst en målsägare/misstänkt är 18–20 år
- Framgår ej, men inget pekar på under 20 år
- Målsägare/misstänkt juridisk person
- Framgår ej

Relation

- Nuvarande partner
- Tidigare partner
- Familj/släkt
- Annan direkt relation (t.ex. vän/kollega/skolkamrat el. dyl.)
- Känner till varandra (t.ex. granne)
- Indirekt relation (t.ex. vän till en vän)
- Endast i samband med yrkesutövning
- Obekant
- Vet inte om det är en bekant eller obekant
- Framgår ej

Våldets karaktär

Typ av våld

- Knuff
- Enstaka slag med öppen hand/ lättare spark/dra i hår
- Upprepade slag med öppen hand/flera lättare sparkar/
- Enstaka slag med knuten hand/ hårdare spark/skallning/ huvuddunkning
- Upprepade slag med knuten hand/flera hårda sparkar/flera skallningar/flera huvuddunkningar
- Strypning
- Slag och strypning
- Annat
- Inget ”kroppsvåld”, endast vapen/tillhygge
- Framgår ej

Vapen/tillhygge

- Endast ”kroppsvåld”
- Slagvapen/trubbigt våld (t.ex. plankor, stolsben)
- Kniv eller annat stickande/skärande föremål (t.ex. trasig flaska)

- Skjutvapen
- Annat
- Misstänkt hotat med vapen/tillhygge, ej våld
- Misstänkt bär vapen, oklart om hot eller våld
- Framgår ej

Skadornas karaktär

Målsägarens skador

- Inga fysiska skador
- Ömhet med inga synliga fysiska skador
- Lindriga skador (t.ex. blåmärke/rodnad/rispa/lätt svullnad)
- Allvarliga skador (t.ex. lätt hjärnskakning/ större bula/ blödande sår/ skadade tänder)
- Mycket allvarliga skador (t.ex. allvarlig hjärnskakning/större utgjutning/kraftigt blödande sår/fraktur/utslagna tänder)
- Framgår ej

Målsägarens vilja att delta i utredningen

Vilja att anmäla händelsen

- Målsägaren vill anmäla händelsen
- Anmälan görs mot målsägarens vilja
- Anmälan görs av annan än målsägaren, målsägarens inställning okänd

Målsägaren uttrycker önskan om att utredningen avslutas

- Nej
- Ja, framgår uttryckligen i anmälan/utredningsmaterialet

Målsägaren återger händelseförloppet

- Målsägaren förhörs ej
- Målsägaren återger på ett tydligt sätt sin version av händelsen
- Målsägaren återger delar av händelseförloppet
- Målsägaren återger ingenting av händelsen
- Framgår ej

Målsägaren medverkar under hela utredningen

- Målsägaren medverkar under hela utredningen
- Målsägaren medverkar delvis (t.ex. ändrar sig under utredningens gång)
- Målsägaren medverkar inte alls (framgår explicit att målsägarens deltagande har efterfrågats)

- Inga åtgärder vidtas som kräver målsägarens medverkan
- Framgår ej

De misstänkta medverkan i utredningen

Hur känd gärningspersonen är vid anmälningstillfället

- Helt okänd
- Endast signalement
- Tips/uppgifter om vem gärningspersonen kan vara eller var denna kan återfinnas
- Identifierad/utpekad
- Framgår ej

Hur många personer har förhörts som misstänkta

- Ange antal

Den misstänktes inställning till skulden

- Den misstänkte förnekar
- Den misstänkte erkänner helt
- Den misstänkte erkänner delar av gärningen
- Den misstänkte varken erkänner eller förnekar (t.ex. minns ingenting men anger det inte som otroligt att hen kan ha begått gärningen)
- Ingen har förhörts som misstänkt
- Framgår ej

Finns motanmälan

- Nej, inte vad som är känt
- Ja
- Det framkommer att en motanmälan ska göras
- Aktuell anmälan är en motanmälan

Vittnenas medverkan i utredningen

Finns vittnen till händelsen

- Nej, inga vittnen finns
- Ja, framkommer explicit i utredningsmaterialet
- Ja, sannolikt utifrån omständigheterna
- Framgår ej

Vittne förhörts

- Ja
- Nej
- Framgår ej

Ovilja hos vittne att medverka

- Inte vad som framgår
- Inget vittne vågar och/eller vill delta (framkommer explicit)
- Finns både vittnen som deltar och vittnen som inte vill/vågar (framkommer explicit)
- Det antyds/kan misstänkas att det finns vittnen som inte vill/vågar delta

Vittne styrker den misstänktes skuld

- Nej
- Ja, vittne styrker den misstänktes skuld
- Finns både vittnen som styrker den misstänktes skuld och de som inte gör det
- Varken eller (vittnen förhörs om annat än den aktuella händelsen)
- Inga vittnen förhörs
- Vittnen förhörs, men innehållet framgår ej

Varför har andelen personupplklarade brott minskat sedan 2011? Kan det bero på att brottslighetens karaktär förändrats? Det är den centrala frågan i denna rapport.

Mellan åren 2006 och 2010 genomförde regeringen en satsning som innebar att antalet poliser utökades med närmare 2 500 personer, vilket bland annat förväntades leda till en större andel personupplklarade brott. Istället minskade den.

Regeringen gav därför Brå i uppdrag att underöka tänkbara förklaringar till detta. För två brottstyper, bedrägeri och misshandel, är minskningen särskilt tydlig. Det som undersöks i denna rapport är därför om det kan vara förändringar i bedrägeri- och misshandelsärendenas karaktär som har gjort dem allt svårare att personupplkara.

Rapporten vänder sig främst till personer inom rättsväsendet som har till uppgift att följa och hantera utvecklingen av rättsväsendets, och särskilt polisens, resultatutveckling.



Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

BOX 1386/TEGNÉRGATAN 23, SE-111 93 STOCKHOLM, SWEDEN

TELEFON +46 (0)8 527 58 400 • FAX +46 (0)8 411 90 75 • E-POST INFO@BRA.SE • WWW.BRA.SE